

UPPSALA
UNIVERSITET

Bilder som informationsbärare

En jämförande studie av bilder i arkiv

Joakim Andersson

Institutionen för ABM

Uppsatser inom arkivvetenskap ISSN 1651-6087

Masteruppsats, 30 högskolepoäng, 2017, nr 159

Författare/Author

Joakim Andersson

Svensk titel

Bilder som informationsbärare – En jämförande studie av bilder i arkiv

English Title

Images as Carriers of Information – A Comparative Study of Images in Archives

Handledare/Supervisor

Ulrika Kjellman

Abstract

This thesis examines how images are used and evaluated in a Swedish archival context. Images as of today are very common in society. They are nearly everywhere, particularly in our phones and computers. Therefore the written word is slowly losing its sovereignty as a carrier of information. With this background the study examines if the images role also have changed in an archival setting.

The following work is a qualitative research study that examines three Swedish archives: the Regional State Archive in Uppsala, Swedish Labour Movement's Archives and Library in Stockholm and the Centre for Business History in Stockholm. Furthermore the study examines how the institutions organize images and how they make them accessible for the public. It also examines what role the image play as a carrier of information in the archive. In more general terms the study also investigates what function the image can have for people in society. The comparison of the archival institutions is a methodological foundation for this study. Semi-structured interviews were conducted with archivists from the three institutions and works as the main source. For the analysis this study uses document theory and a few concepts derived from Terry Cook's archival theory, namely evidence, memory, identity and community.

In terms with the previous research made on the subject this study comes to the result that images have different terms for archiving than other materials, most specifically papers documents. The examined archival institutions are today using the same tools for organizing images as they use for other documents. This can have negative effects on the ability the image has as a carrier of information. In the long run this could cause the image to become a marginalized part of the archive as a whole.

The conclusion this mater's thesis presents is that the image has a potential as a source of information. Especially for groups that aren't previously represented in the archive through traditional paper documents. The image may therefore contribute to the archival pluralism and diversity, as long as the images are treated with the terms they demand as an archival document.

This is a two years master's thesis in Archival Science.

Ämnesord

arkivvetenskap, arkivering, bilder, arkivmaterial, dokument, dokumenthantering

Key words

Archives, Archives users, Images, Digital images, Documents

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
Inledning	5
Bilder - en definition.....	5
Syfte och frågeställningar.....	6
Forskningsläge	8
Bilder och arkiv	8
Mediearkeologi.....	9
Bilden som källa.....	9
Bilden i samhället.....	10
Katalogisering och indexering	11
Dokumentets egenskaper.....	12
Teoretiskt ramverk	13
Dokumentteori.....	14
Arkivteoretiska paradig.....	16
<i>Bevis</i>	17
<i>Minne</i>	17
<i>Identitet</i>	18
<i>Community</i>	18
Sammanfattning av teoretiska angreppssätt	19
Metod och källmaterial	21
Intervjuer	22
Metodernas utfall	24
Forskningsetik	25
Undersökta institutioner	26
Landsarkivet i Uppsala (ULA).....	26
Arbetsrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB)	27
Centrum för Näringslivshistoria (CfN).....	28
Ordning och förtecknande av bilder	30
Möjligheter för återsökning	32
Bildens dimensioner.....	34
Tillgängliggörande	36
Digitalisering.....	36
Identitetsskapande aspekter.....	39
Jämtlands länsmuseum Jamtli.....	39
Delsammanfattning	43
Bildens roll i arkivet	45
Bildens roll i samhället	49

Slutdiskussion.....	54
Samlande.....	54
Ordnande.....	57
Tillgängliggörande	59
Studiens potentiella bidrag till arkivvetenskapen.....	61
Sammanfattning	62
Käll- och litteraturförteckning.....	63
Otryckt material.....	63
Tryckt material.....	63
Elektroniskt material.....	65

Inledning

Bilder är idag ytterst närvarande i det flesta människors liv. Bilden som fenomen har närmast revolutionerats med den digitala kommunikationsutveckling som skett det senaste decenniet. Bilder har gått från att ha varit minnen i våra fotoalbum till att fullkomligen skölja över oss varje dag när vi öppnar våra mobiltelefoner, datorer och läsplattor. Samtidigt innehåller de traditionella medierna så som dagspress och kvällspress fler bilder än någonsin. Skriftkulturen håller på så sätt att förlora sin särprägel i samhället. Med denna utgångspunkt väcktes frågan om hur arkiven ser på bilder.

Denna uppsats undersöker hur bilder hanteras och värderas i en svensk arkivkontext. Tre arkivinstitutioner av skiftande karaktär har valts ut för att en jämförelse ska vara möjlig. De arkivinstitutioner som står föremål för den här uppsatsen är Landsarkivet i Uppsala, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek samt Centrum för Näringslivshistoria.

Vidare utgår uppsatsen från bildens förutsättningar för arkivering. Detta för att utröna huruvida bilden har andra villkor för arkivering än traditionella pappershandlingar. Bilden som dokument har därmed ett genomgående fokus. Som uppsatsens titel avslöjar undersöks även hur bilder fungerar som informationsbärare och källa till kunskap. I en mera övergripande kontext har detta följer för hur bilden kan bidra till arkivets samhällsliga funktion. Spörsmål rörande arkivens tillgänglighet, öppenhet och mångfald behandlas därför ingående i denna uppsats.

Bildens ökade betydelse i samhället kommer högst sannolikt innebära att förekomsten av bilder i arkiven kommer växa. Förhoppningen är därför att denna uppsats ska bidra till att belysa de arkivvetenskapliga verktyg som är nödvändiga för bemöta bilden som arkivhandling och dess möjligheter som bärare av information.

Bilder - en definition

Jag har för den här uppsatsen medvetet valt en relativt oprecis definition av begreppet bilder, detta för att ringa in fler aspekter av bilden som objekt. En bild kan vara i formen av ett fotografi föreställandes en person i en plånbok. Men

bilden i den här bemärkelsen stannar sällan vid fotografiet i plånboken. När betraktaren tittar på fotografiet bildar han eller hon en mental bild i sitt huvud av personen som är avbildad. En bild kan därmed vara fysisk i form av ett fotografi såväl som mental i form av bilder som framkallas kognitivt. Den gemensamma nämnaren blir här den visuella föreställningen. Men det stannar inte där. Bilder ackompanjeras nämligen ständigt av andra sinnen. Öppnar man ett fotoalbum som har legat nedpackat i decennier slås man sannolikt av alla sinnesintryck som finns närvarande. Det första som slår en är sannolikt lukten, sedan känslan av det spröda materialet som efter årtal har torkat upp. Sedan ser man bilderna på människor och miljöer som ger upphov till någon slags känsla. Kanske finns det text i marginalen bredvid fotografierna med namn på människor och platser som fotografierna föreställer. Tillsammans ger detta upphov en rad sinnesintryck som ackompanjerar det rent visuella. W. J. T Mitchell (2015) menar att vi behöver bryta upp statiska konceptet av det visuella mediet för att lyckas se de bakomliggande mekanismerna för hur bilder och andra visuella medier kommunicerar (s. 135). Med detta sagt skulle jag kunna stanna vid att påtala att en bild nästan kan vara vad som helst. Men för att kunna ringa in ämnet i den här uppsatsen och inte göra alltför stora utsvävningar väljer jag ändå att definiera bilder som något visuellt, en avbildning som inte är i form av siffror, linjer och bokstäver. En bild definierar jag därför som en visuell representation av någonting. I första hand tänker jag på en bild som ett fotografi, en digital kopia av ett fotografi eller ett digitalt fotografi. En bild kan också vara ett vykort eller ett tryck eller en affisch som har utgått från ett fotografi, men genom handpåläggning har manipulerats till något annat. En bild kan också vara ett negativ, en dia eller en glasplåt. I det här fallet ser vi initialt inte i vad bilden föreställer, men med ett glasbord, en lupp eller annat verktyg kan vi se bilden. Bilden behöver därmed inte vara synlig i första hand.

Inom ramen för definitionen bilder väljer jag för den här uppsatsen dock inte att inkludera kartor och ritningar som annars är en relativt vanligt förekommande i arkiv. Även konst i form av målade tavlor väljer jag att exkludera som bilder. Detta är måhända mer grannliga då många konstföremål går ut på att avbilda ett motiv likt hur en kamera gör det. Men konst och måleri är en oerhört bred fåra, och skulle jag inkludera det i min definition skulle den här uppsatsen sannolikt svälla till alltför stora proportioner.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur bilder värderas och hanteras vid tre svenska arkivinstitutioner. Dels kommer kunskapsorganisatoriska och praktisknära aspekter av hur respektive institution arbetar med sina bildsamlingar

att undersökas. Dels kommer en mera teoretisk aspekt att undersöka hur institutionerna värderar bilder som dokument och källa till kunskap. Landsarkivet i Uppsala, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek och Centrum för Näringslivshistoria har valts ut som föremål för undersökningen på grund av möjligheten att utröna huruvida enskilda arkiv kontra ett offentligt arkiv skiljer sig i hanteringen av hur de arbetar med sitt bildbestånd. Jämförelsen mellan de olika arkivinstitutionerna utgör därmed en betydande del av den här uppsatsen.

Mot denna bakgrund kommer följande frågor att ställas och utgöra kärnan för uppsatsens progression:

- Hur ordnas, förtecknas och tillgängliggörs bilder och bildsamlingar i arkivet?
- Hur ser arkiven på bilder som kunskapsbärare? Hur skiljer sig hanteringen av bilder gentemot andra dokumenttyper?
- Har det visuella mediets alltmer betydande roll i samhället påverkat hur arkiven hanterar bildmaterial?

Forskningsläge

Bilden som medium har sedan länge varit föremål för forskning. Dock är det svårt att skönja en linjär översikt då tidigare forskning har bedrivits inom vitt skilda akademiska discipliner. Forskning inom mediehistoria och konstvetenskap står för en betydande del av den stora mängd vetenskapliga publikationer som finns i ämnet. Tidigare forskning rörande bilder inom ABM-sektorn återfinns också men i något mindre utsträckning. Där är biblioteks- och informationsvetenskap främst representerad. För att bilda mig en reell uppfattning om forskningsläget har jag läst in mig på material från en rad olika discipliner och har därför tagit en tvärvetenskaplig ansats för denna översikt.

Bilder och arkiv

Joan M. Schwartz forskning är sannolikt den som ligger närmast det jag avser att undersöka med den här uppsatsen. Schwartz behandlar bildmaterialets roll i arkiven i ett flertal artiklar. I artikeln ”Coming to Terms with photographs” publicerad i *Archivaria* (2002) menar Schwartz att bilder kommer att förbli en marginaliserad del av arkivens bestånd om bilder fortsätter att behandlas med samma modeller som för pappershandlingar (s. 142). Schwartz menar att arkivprofessionen behöver anamma nya tillvägagångssätt– såväl praktiska och teoretiska för att till fullo kunna ta tillvara på det visuella mediets bidrag till arkivens mångfald (2002, s. 144). Med den teknologiska utvecklingens hjälp och nya arkivvetenskapliga forskningsrön ser också Schwartz nu detta som fullt möjligt. En nyckel till förändring menar Schwartz är att komma till insikt över att text och bild kommunicerar på olika sätt och måste behandlas därefter (2002, s. 148). Schwartz poängterar att mediet för mänsklig kommunikation blir alltmer visuellt och därmed måste även verktygen för att ta tillvara på den information vi lämnar efter oss anpassas därefter, det är en av arkivvetenskapens stora praktiska och teoretiska utmaningar (2002, s. 170).

I en ytterligare artikel beskriver Schwartz fotografiet och fotograferandets roll i en historisk kontext och vad den har betytt för vetenskapen och för samhället i stort. Här påvisar Schwartz fotografiets mångfacetterade egenskaper som konstnärligt föremål, vetenskaplig hjälpmedel och sedermera ett sätt för människan att se på världen (2000, s. 63). Schwartz menar att arkivarien har en stor nytta av att förstå bildens historiska betydelse och epistemologiska relevans

för att i förlängningen kunna förvalta bilder på ett tillfredställande sätt (2000, s. 63).

Vidare diskuterar Schwartz även bildens objektivitet, reliabilitet och autenticitet som historiskt har förändrats från att ursprungligen ha setts som en sanningsenlig avbild av verkligheten till en mera problematisk syn där bilders tillförlitlighet kan diskuteras (2000, s. 72). Slutligen påvisar Schwartz att bildskapande är en produkt av mänsklig social praktik och därmed också en viktig källa till kunskap om mänskligheten (2000, s. 78-79). Så tillvida det sker med korrekta arkivvetenskapliga metoder och ett kritiskt förhållningssätt.

Mediearkeologi

I artikeln "Arkivet – ett medium?" publicerat i *Arkiv, samhälle och forskning* (2005) diskuterar Pelle Snickars hur historien har medialiserats genom att arkivbilder idag distribueras via nya digitala kanaler på internet och sociala medier. För många förblir dessa bilder den primära historiska källan till kunskap (2005, s. 11). Att skriftkulturen förlorar sitt inflytande i samhället men behåller sin särprägel i arkiven påvisar att arkiven ibland tenderar att sträva bakåt menar Snickars (2005, s. 12-13). Snickars poängterar att det på många sätt givetvis är problematiskt att historien medialiseras och visualiseras, men framhåller att källkritik stipulerar källans användbarhet (2005, s. 12). En urusel historisk filmatisering kan på så vis vara användbar som källa beroende på vilka frågor som eftersöks (2005, s. 12).

Med hjälp av Michel Foucaults vetenskapsteoretiska begrepp "arkeologi" analyserar Snickars historiens medialisering genom att anta en flermedial utgångspunkt istället för att analysera ett medium i taget som tidigare varit normerande inom mediavetenskapen (2005, s. 14). Foucaults arkeologibegrepp åsyftar till att urskilja vilka diskurser som är verksamma i historiska sammanhang (Snickars 2005, s. 14-15). Med denna urskiljning kan vi sedan avslöja de maktaspekter som styr historieskrivningen och på så sätt ge en mera mångfacetterad bild av historien (Snickars 2005, s. 14-15). Exempelvis har det skrivna litterära ordet framför empiriska undersökningar länge varit den främsta källan till historisk kunskap. Med arkeologins hjälp kan vi "gräva" efter ny kunskap som bidrar till en mera flerdimensionell historiesyn. Snickars menar att ett sätt att göra detta på är att i arkiven höja blicken och även titta närmare på bilder och audiovisuella medier istället för blott det skrivna ordet (2005, s. 14-16).

Bilden som källa

I det inledande kapitlet i antologin *Mer än tusen ord – bilden och de historiska vetenskaperna* (2001) diskuteras bilden som källa. Andersson, Berggren & Zander menar på att bilder i så liten utsträckning har använts som källmaterial på grund av det saknats objektiva analysmetoder (2001, s. 10). Men detta har alltmer

kommit att förändrats sedan postmodernismens intåg kring förra seklets mitt (Andersson, Berggren & Zander 2001, s. 10). Pierre Bourdieu och andra tänkare bidrog med analysmetoder och teoretiska utgångspunkter för att kunna använda bilder inom humaniora och samhällsvetenskap (Andersson, Berggren & Zander 2001, s. 10). I en internationell kontext blir det allt vanligare att bilder analyseras för att undersöka samhällseliga fenomen som exempelvis maktstrukturer, genus, etniska förhållandet etcetera (Andersson, Berggren & Zander 2001, s. 7). Dock poängterar författarna att det i Sverige fortfarande är ovanligt att bilder används som källmaterial annat än inom konstvetenskapen (Andersson, Berggren & Zander 2001, s. 7).

Lena Leipe (2001) argumenterar för att bilder bör användas som källor på deras egna villkor, ett sätt som framhäver dess bildmässighet och dess visualitet (s. 19). Leipe menar här att en bild äger en egen retorik och ett språk som går utanför det skrivna ordet (2001, s. 20). Bilden ska därför kunna läsas som just en bild och inget annat. Vidare framhåller Leipe att bilden är viktig som källa just på grund av dess egenskaper som meningsbärande enhet och det unika som går att utläsas av detta (2001, s. 20). Bilder är liksom text historiska produkter som är framställda av människan för bestämda sammanhang och syften, dess egenart som produkt måste därför analyseras därefter, med korrekta verktyg och ändamålsenliga medel (Leipe 2001, s. 21). Leipe proklamerar slutligen att det är av yttersta vikt att respektera bildens epistemologiska egenvärde om den ska nyttjas som källa (2001, s. 33). Det gäller på så vis att arbeta med materialet på dess egna villkor, att i det här fallet låta bilden kommunicera med dess visualitet.

Bilden i samhället

Susan Sontags *Om fotografi* (2001) gjorde ett oerhört stort intryck när den för första gången lanserades 1977. Boken har fram till idag varit mycket inflytelserik gällande fotografiets roll i samhället. Boken är måhända mer skönlitterär och abstrakt än akademisk, det saknas i de flesta fall noter och vissa av hennes påståenden har kritiserats. Men likväl anser jag den värd att nämna då den säger något om bilden i samhället. Den ger en bra bild av hur fotografiet och fotograferandet påverkar människan.

Sontag menar att den moderna människan har insett att bilden inte behöver vara en direkt avbild av verkligheten (2001, s. 169). Istället har verkligheten kommit att liknas vid vad kamerans lens iakttar – därav uttrycket ”det var som i en film” om något exceptionellt har inträffat (Sontag 2001, s. 169). Sontag påvisar att bilden blir ett sätt att beskriva verkligheten på när andra beskrivningar inte är tillräckliga, det gör bilden till en central utgångspunkt för något verkligt (2001, s. 169).

Sontag diskuterar även fotografiets symbolvärde i familjen där fotoalbumet fungerar som ett kit för att ge en känsla av sammanhållning (2001, s. 18ff).

Fotoalbumet ger också en imaginär förbindelse till det förflutna, till avlidna släktingar och platser som en själv inte upplevt, men som finns där och skapar en känsla av tillhörighet med fotografiets hjälp (Sontag 2001, 19).

Vidare ser Sontag bilden som ett bevis och en bekräftelse på att något har existerat (2001, s. 16). Bilden kan vara vinklad och förvrängd, men en förutsättning är att något har existerat som är likadant på bilden (2001, s. 16). Sontag poängterar dock att fotografen förföljs av smakens och samvetets outtalade imperativ och därav är fotografiet i mångt och mycket lika mycket en tolkning av samhället som en målning eller en teckning (2001, s. 17).

Katalogisering och indexering

Ulrika Kjellman diskuterar i sin doktorsavhandling *Från kungaporträtt till läsetikett* (2006) hur det visuella kulturarvet ska bevaras och tillgängliggöras. Studien är genomförd och bygger på den bildsamling som återfinns på Kungliga bibliotekets (KB) enhet för kartor, bilder musiktryck och affischer. Här påvisar Kjellman att bilderna på KB inte har genomgått samma rationella katalogiseringsförfarande som det skriftliga materialet och minskar därför möjligheterna för tillgängliggörande och bevarande (2006, s. 13). Kjellman påvisar att bristfälliga rutiner och kunskaper i kunskapsorganisationen av bilder på våra bibliotek och andra kulturarvsinstitutioner är problematiskt då det inte möter de mediespecifika krav som bilderna ställer (2006, s. 14, 22). Framförallt ser Kjellman tydliga brister i hanteringen av bilder av vardaglig och massproducerad karaktär (2006, s. 23).

Kjellman gör i sin avhandling en domänanalytisk studie där hon med inspiration av bland annat Birger Hjörland analyserar hur kunskapsorganisatoriska system ska kunna anpassas till det behov som ställs av en specifik domän (2006, s. 58). För bilder finns en rad olika egenskaper som kan göras sökbara till exempel biografiska data som behandlar tillkomstsituationen kring bilden, materiella data som redogör för fysiska egenskaper hos bilden samt innehållsliga data – vad bilden föreställer (Kjellman 2006, s. 65). Dessa exempel på egenskaper hos bilder kan i förlängningen omsättas till en kravspecifikation som sedan kan ställas av ett system som hanterar bilders indexering och katalogisering.

Kjellman konstaterar att det är i de institutionella praktikerna som kulturarvet får sin karaktär, därför blir principerna för samlande, ordnande och tillgängliggörande så viktiga (2006, s. 257). I dessa förfaranden finns också en klar maktaspekt då institutionerna innehar ett tolkningsföreträde över vad som ska bevaras och hur det ska gå till, därför behöver dessa förfaranden ständigt debatteras, omförhandlas och synliggöras (Kjellman 2006, s. 257). Kjellmans slutsats är att det finns ett behov av en ökad medvetenhet om kulturarvets konstruerande aspekter och därför bör kulturarvsinstitutionernas verksamheter bygga på en aktiv reflektion över de kunskapsorganiserade verktyg de brukar samt

ett ställningstagande och ansvarstagande för de perspektiv på det visuella kulturarvet som de medierar (2006, s. 258).

Dokumentets egenskaper

Kristina Lundblad behandlar inte bilden per se i sitt kapitel i den mediehistoriska skriften *Återkopplingar* (2014). Men hennes text ger en intressant inblick i dokumentets egenskaper och förmågor som mycket väl kan appliceras på bilden som dokument. Lundblad gör en distinktion mellan det analoga och det digitala dokumentet där det förstnämnda ingår i en förening mellan mediets budskap och det den visas i, medan det i det digitala dokumentet är frikopplat från varandra (2014, s. 349). En förutsättning för det digitala dokumentets funktion är alltså att visning och lagring är separerade medan det i det analoga dokumentet är sammanbundna. Lundblad beskriver även dokumentets materialitet där det analoga binds samman av tecken, papper, tryckfärg, kemikalier, plast och liknande till ett medium som gör det unikt (2014, s. 350). Lundblad menar att dokumentets materialitet och form i sig är socialt, kulturellt och kognitivt betydelsebärande och meningsskapande, vilket i förlängningen innebär att ett mediums särart inte bör underskattas (2014, s. 350).

Vidare diskuterar Lundblad det analoga dokumentets förmåga att bära sin historia med sig. Dokumentet i sig vittnar fysiskt om tiden den skapades, dess fortsatta användning och dess relation mellan då och nu (Lundblad 2014, s. 355). Lundblad tar även inspiration från Claude Lévi-Strauss när hon påvisar att analoga dokument har en ”diakronisk doft” (2014, s. 355). En diakronisk doft innebär att den historia som finns i arkiven finns just i dess dokument och den sammankoppling de får genom att de berättar något om varandra. En handling utan en reell förankring till något annat är bara en bit papper utan innebörd.

Sammanfattningsvis har jag i det här kapitlet redogjort för delar av den tidigare forskning jag finner intressant för mitt eget arbete. Avsikten med de exempel jag redogjort för har inte varit att ge en fullvärdig beskrivning av bilden som arkivhandling. Utan avsikten har snarare varit att visa på bildens komplexitet och mångfacetterade natur, vilket jag anser de sammantagna exemplen påvisar.

Teoretiskt ramverk

I detta kapitel redogör jag för den teoribildning jag ämnar använda i min analys. Då min empiriska undersökning samt syfte och frågeställningar ligger mycket nära den dagliga och praktiska verksamheten på en arkivinstitution har jag medvetet valt ett verksamhetsnära teoretiskt ramverk som analysverktyg. Med detta menar jag i första hand teoribildningar som ligger inom ramen för ABM-området. Jag har således valt att inte i lika hög utsträckning använda mer allomfattande teorier som återfinns hos andra samhällsvetenskapliga discipliner till förmån för en mera professionsbaserad teori.

Dokumentteorin använder jag för att analysera hur bilder ordnas, förtecknas och tillgängliggörs i arkiven. Dokumentteorin är vidare behjälplig för att analysera hur valda arkivinstitutioner värderar bilden som dokument och bärare av information och kunskap. Dokumentteorin presenteras mer grundligt i ett eget avsnitt i detta kapitel.

För att höja blicken och ta ett mera allomfattande grepp om vilken roll arkivet spelar för bilden och sin tur dess roll i samhället använder jag mig av fyra arkivteoretiska koncept från den kanadensiska arkivteoretikern Terry Cook. Dessa koncept eller det Cook benämner som paradigm är *bevis*, *minne*, *identitet* och *community*. Även dessa presenteras mer utförligt i ett eget avsnitt i detta kapitel.

Förutom redan nämnda teorier kommer jag med hjälp av Bruno Latours teoretiska resonemang om artefaktens och icke-mänskliga aktörers roll i samhället att diskutera bilden och dess agens. Bruno Latour menar att samhällsteorin tidigare har undervärderat så kallade icke-människor för sociala förbindelser och framhäver därför redskapen och tingens betydelse för sättet vi utforskar och förstår världen (Latour 1998, s. 145-149). I *What is Iconoclasm* (2002) diskuterar Latour bilders upphov till passion, ilska och känslor hos oss människor. Latour menar att bilden har vuxit sig så stark i samhället att den har blivit en oumbärlig del av oss som människor (2002, s. 22). Därför är den också ett viktigt redskap för all samhällsanalys.

Dokumentteori

Dokumentet som föreställning och begrepp har inom akademien sedan mitten av förra sekelskiftet varit föremål för diskussion och granskning. Suzanne Briet är en av föregångsgestalterna inom dokumentteorin även om hon inte använde begreppet själv. I *What is documentation?* (2006) ursprungligen publicerad 1951 ger Briet ett gediget fundament om vad ett dokument innebär. Briet tar avstamp i denna generella definition: ”A document is a proof in support of a fact” (2006, s. 9). Briet poängterar dock att det finns en risk att en sådan abstrakt definition blir alltför avlägsen och svåränvänd (2006, s. 10). Därför ger Briet även några mer konkreta exempel som har kommit att bli mycket berömda. En sten är inte ett dokument, ej heller en stjärna eller ett levande djur, däremot är ett fotografi av en stjärna ett dokument, likaså är ett registrerat djur i ett zoo ett dokument menar Briet (2006, s. 11). Briet delar sedan upp dokument i primära¹ ”initial” och sekundära ”secondary” dokument. En levande antilop som fångats in, registrerats och hamnat i en djurpark blir ett primärt dokument medan övrig dokumentation om antilopen såsom fotografier och text blir sekundära dokument (Briet 2006, s. 12). Briet gör denna distinktion mellan det primära och sekundära för att påvisa processen bakom dokumentets tillblivelse. Det sekundära skapas för att representera det primära och blir såtillvida en symbolisk sinnebild som skapas av den som väljer att avbilda eller beskriva det primära dokumentet (Lund 2009, s. 9). Briet beskriver skapandet av dokument som en kulturell teknik där dokumentet är för kulturen som maskinen är för industrin (2006, s. 16-17).

Vidare diskuterar Briet vikten av att kunna tolka dokumenten på ett sätt som gör dem förståeliga. Därför bör vi enligt Briet sätta höga krav på exempelvis översättare och andra yrkesverksamma inom dokumenthantering (2006, s. 26). Trots att Briet ser dokumenthantering som alltmer teknologisk poängterar hon att dokument är en kollektivering av kunskaper och idéer, därför är kulturella och sociala kunskaper minst lika viktiga som de mer praktisknära aspekterna (Briet 2006, s. 31).

Två av de största förespråkarna för dokumentteorin på senare tid är Niels Windfield Lund och Michael K Buckland och dessa har tagit mycket inspiration från bland andra Suzanne Briet. Lund menar att dokumentteorin har varit relativt marginaliserad men att intresset sakta har ökat främst inom biblioteks- och informationsvetenskapen sedan slutet av 1980-talet. Lund ger därför i sitt bidrag till *Annual Review of Information Science & Technology* (2009) en bra överblick till dokumentteorins tillkomst, utveckling och viktigaste teoretiska beståndsdelar. Förutom Suzanne Briet var Paul Otlet en av de tidiga tänkarna kring dokumentbegreppet. Otlets arbete var knuten till biblioteket och mynnade bland annat ut i en mera detaljerad version av Dewey decimal system. Otlets

---

¹Egen svenskt översättning.

dokumentteori var därför främst ett praktiskt verktyg för att kunna systematisera och bevara kunskap (Lund 2009, s. 5). Likt Briet liknade Otlet dokumentet som en maskin skapad för att bevara och utforska "time and space" (Lund 2009, s. 4).

Michael K. Buckland följer Briets och Otlets teoretiska utgångspunkter när han diskuterar informationens fysiska varande.

Some leading theorists have dismissed the attributive use of "information" to refer to *things* that are informative. However "information-as-thing" deserves careful examination, partly because it is the only form of information with which information systems can deal directly. People are informed not only by intentional communication, but by a wide variety of objects and events. (Buckland 1991, s. 359)

Buckland menar att information och dokumentation kan ta sig uttryck i nästan vad som helst, och därav behöver arkiv, bibliotek och andra minnesinstitutioner vara beredda på att all information inte har samma förutsättningar för bevarande och tillgängliggörande (1991, s. 359). Buckland gör en distinktion mellan information som process, information som kunskap och information som ting (1991, s. 351). Buckland menar att de institutionella informationssystemen kommer fungera tillfredsställande först när vi kan förstå dessa olika nivåer av information (1991, s. 351). För att klargöra och exemplifiera Bucklands resonemang menar Martinez Comeche att relationen mellan information, kommunikation och dokumentation ständigt är föremål för diskussion (Lund 2009, s. 11ff). I ett arkiv är ett dokument ofta resultatet av en administrativ eller rättslig process som behöver sparas i ett medium, därav skapas ett dokument. I ett bibliotek kan ett dokument och information vara en bok som materialiserar en människas minnen och tankar. I ett museum kan nästan vad som helst betraktas som information och ett dokument (Lund 2009, s. 12). Enligt Martinez Comeche kan vi konstatera att vad som helst kan vara ett dokument, men att något blir ett dokument först när någon anser det vara ett dokument (Lund 2009, s. 12).

Sedan slutet av 1980-talet har det funnits två skolor rörande sättet att definiera dokument, en smalare och en bredare sådan. Den smala definitionen har främst fokuserat på dokumentets innehåll, och där har framförallt det skrivna dokumentet stått i fokus. Den bredare definitionen lägger mindre fokus på dokumentets specifikationer utan fokuserar mer på dess roll i samhället (Lund 2009, s. 26). Lund menar att det finns för- och nackdelar för båda definitionerna. En brett definierat dokumentbegrepp fungerar bättre för tvärvetenskapliga studier rörande dokumentets funktion i samhället medan en smalare definition blir lättare att använda som ett teoretiskt fundament för exempelvis yrkesutövande inom dokumenthantering (Lund 2009, s. 27).

Lund själv menar att ett dokument bör ses ur tre kompletterande synsätt: ett fysiskt, ett socialt och ett mentalt som tillsammans bildar en fullödig beskrivning av dokumentbegreppet (2009, s. 40). Lund menar inte att ett dokument i sig har alla dessa egenskaper utan snarare att ett dokument går att ses utifrån ett fysiskt,

ett socialt och ett mentalt perspektiv som interagerar med varandra på olika sätt (2009, s. 40). När vi lyckas åskådliggöra dessa synsätt kan vi också urskilja processen i vilket dokumentet skapas och verkar menar Lund (2009, s. 40). Lund belyser även en röd tråd mellan kommunikation och dokumentation:

Lund goes a step further- or perhaps back – by including any kind of expression of demonstration in the definition of documents, such as speech and live performance without recordings. He (Lund) refers to a complementary and biased relationship between the two concepts of communication and documentation. Although communication favors of the social sharing of meaning, documentation favors the means (mentum) being used to show (doceo); but documentation cannot exist without communication and vice versa. (Lund 2009, s. 41)

Lund påpekar att en bred definition av dokumentbegreppet är nödvändig för att belysa det breda spektrum av sammanhang där dokument verkar (2009, s. 41). Huruvida ett dokument kan vara i princip vad som helst eller om det ska definieras tydligare är dock något som fortfarande diskuterats och har så gjorts sen Briets dagar. Men Lund ser inte detta som ett problem utan snarare som en sund effekt av att dokumentet fortsatt anses vara ett viktigt föremål för samhälllig analys (Lund 2009, s. 42-43).

Arkivteoretiska paradigmm

Det råder inga tvivel om att arkivteorin har genomgått en rad diskursiva faser sedan dess begynnelse som vanligtvis brukar förknippas med den holländska manualen från 1898. Arkiv har givetvis funnits mycket längre än så, men det var de holländska arkivarierna Muller, Freit och Fruin som först nedtecknade mer moderna arkivteoretiska resonemang i *Manual for the Arrangement and Description of Archives* först publicerad 1898. Manualen blev inflytelserik i stora delar av världen och översattes till en rad språk inklusive franska, tyska, portugisiska och kinesiska (Cook 1997, s. 21). Därav kan manualen också ses som startskottet för den arkivteori vi ser idag.

Få har lagt fram arkivteorins växlande faser så tydligt och med sådan precision som den kanadensiska arkivarien och arkivteoretikern Terry Cook (1947-2014). I ett flertal texter diskuterar Cook det han benämner som arkivteorins olika paradigmm. Ordet paradigmm har Cook lånat från vetenskapshistorikern Thomas Kuhn som myntade begreppet för att beskriva hur olika tankemönster och idéer styr och begränsar vetenskapen under en viss epok (Högnäs 2003, s. 219).

Cook har identifierat fyra paradigmm som var och en har influerat olika tidpunkter för den arkivteoretiska diskursen. Dessa fyra är *bevis*, *minne*, *identitet* och *community*.

Bevis

Bevis är det paradig som dominerade arkivvetenskapen fram till 1930-talet. Ramverket för detta paradigm kom framförallt från den holländska manualen och den brittiska arkivpionjären Sir Hilary Jenkinson. Proveniensen och den ursprungliga ordningen var här helt central för hur handlingar skulle ordnas och förtecknas (Cook 2013, s. 100). Ansvar låg på så sätt hos arkivbildaren själv. Arkivarien intog därav ett slags förmyndarskap där han eller hon såg till att arkivet och dess handlingar bevarades på ett sådant sätt att det återspeglade och utgjorde *bevis* för den ursprungliga verksamhetens handlande och beslutsfattande (Cook 2013, s. 100). Enligt Jenkinson skulle arkivarien vara passiv, neutral, opartisk och en förmedlare mellan arkivbildare och forskare, med Jenkinsons egna ord skulle en arkivarie vara ”without prejudice or afterthought” (Cook 2013, s. 100). Att vara transparent gentemot utomstående och att som arkivarie använda principer som gör att påverkan på arkivets ursprungliga ordning kunde hållas nere skulle göra att handlingars bevisbärande karaktäristika kunde upprätthållas (Cook 2013, s. 100). En arkivhandling ansågs på så sätt vara ett pålitligt *bevis* för de handlingar och göromål som de bär vittne till.

Minne

När världen så sakteliga började återhämta sig efter den stora depressionen och två världskrig började även arkiven växa sig större. Arkivhandlingars tillkomst växte lavinartat och innebar att man blev tvungen att aktivt börja gallra i de stora offentliga arkiven i västvärlden. Vad som skulle sparas och utgöra *minnen* för eftervärlden kom därför att dominera det andra paradigmen som varade mellan 1930 och 1970-talet. Arkivarien ansågs nu vara långt ifrån en opartisk förmyndare av arkivmaterial utan antog nu en aktiv roll där han eller hon genom akademiska principer medvetet valde ut vad som skulle gallras eller bevaras (Cook 2013, s. 108). Att välja ut vilka arkivhandlingar som var värda att bevara blev härmed långt mera subjektivt och innebar därför att arkivet blev mer politiserat än tidigare. Den som innehar makten över minnet har vidare en stor inverkan på samhället. Den amerikanska skolan med Theodore R. Schellenberg i spetsen var den mest inflytelserika läran under det här paradigmet. Att ge arkivarien ett större ansvar i gallringsförfarandet var något Schellenberg ansåg vara viktigt (Rydén 2011, s. 7). Schellenberg gjorde även en distinktion mellan en handlings bevisvärde och informationsvärde. Bevisvärdet syftar till det värde handlingen har för arkivbildarens verksamhet medan informationsvärdet är det värde handlingen har för eftervärlden, för exempelvis forskning (Rydén 2011, s. 7). Ansågs en handling efter tid ha ett alltför lågt informationsvärde och hade spelat ut sin roll som bevisvärde för verksamheten kunde handlingen sedermera gallras. Schellenbergs bidrag i form av arkivariens mer aktiva roll och principen om

handlingars olika värde utgör en stor påverkan på hur den arkivteoretiska diskursen ser ut än idag.

Identitet

Sedan 1970-talet har arkivet i allt större utsträckning professionaliserats och blivit mer akademisk än tidigare. ABM-institutioner har växt fram och ämnet har blivit mer autonomt. Likt den postmoderna diskursen inom humaniora och andra samhällsvetenskapliga discipliner har arkivteoretiska paradigmet numera kommit att transformeras till en mer medveten syn på samhället med dess mångfald och pluralism (Cook 2013, s. 110). Det anses inte längre finnas en enskild sanning bakom arkivets väggar utan flera sanningar, fler röster och fler perspektiv som sammantaget påvisar samhällets mångfacetterade och ombytliga *identitet* (Cook 2013, s. 110). Arkivhandlingen såväl som arkivarien själv genomgår i detta paradigm en slags identitetskris. Vad anses vara en arkivhandling? Kan vad som helst vara en arkivhandling? Vad är arkivariens roll? Paradigmet blir på så sätt ett sökande efter arkivariens egna identitet som så småningom mynnar ut i det arkivarien förväntas vara idag; en medveten medlare som bistår samhället med ett mångfald av information, bevis och minnen. Vidare har arkivets roll skiftat från att ha främst ha tjänat statliga intressen till att nu främja samhällets medborgare. Arkivet är nu mer än någonsin en institution av folket och till för folket (Cook 1997, s. 30).

Helen Samuels artikel ”Who controls the past?” publicerad i *The American Archivist* 1986 är en i sammanhanget viktig text som har influerat det postmoderna identitetsparadigmet. Här belyser Samuels vikten av att arkivarier bör ha en dokumentstrategi som ser bortom enskilda dokument och fokuserar mer på en analys av arkivhandlingars kontext och hur information från olika minnesinstitutioner via aktiviteter och teman hänger samman (Samuels 1986, s. 116ff). Ett fullvärdigt arkiv är inte olika träd av information utan en sammanhängande skog som kommunicerar via rötterna menar Samuels (1986, s. 124). Vidare belyser Samuels vikten av att inte låsa fast fokus vid traditionella pappershandlingar, visuella media och muntligt traderade arkivhandlingar sparade med hjälp av ljudinspelningar är nog så viktiga (Samuels 1986, s. 121). Detta gäller inte minst för grupper som tidigare inte har varit representerade i arkiven på grund av att de inte har skapat pappershandlingar (Samuels 1986, s. 121).

Community

Det sista av Terry Cooks fyra paradigmer är *community*. Jag har valt att använda Cooks ursprungliga benämning på engelska då ett synonymt begrepp saknas på svenska. Ett *community* innebär en social grupp av människor vars medlemmar delar en specifik plats och innehar ofta samma kulturella eller samhälleliga karaktäristika i form av normer, religion eller värderingar. Platsen behöver

företrädelsevis inte vara en fysisk konkret plats utan platsbundenheten kan vara av mer metaforisk eller abstrakt art.

Cook menar att detta paradigm fortfarande är under utveckling och har ej ännu funnit sin fasta form. Men med internet och dess oerhörda potential kan vi nu alla skapa vårt egna arkiv och bli vår egen arkivarie (Cook 2013, s. 113). Med internets hjälp samlas människor i virtuella världar via forum och sociala medier och skapar där dagligen miljoner och åter miljoner handlingar som binder olika kluster av människor samman till *communities*. Om vi inom arkivprofessionen lyckas hantera denna information har vi också potential att dokumentera mänskliga aktiviteter med en precision, relevans och fyllighet som ej tidigare har varit möjlig (Cook 2013, s. 113). Det är först i detta paradigm som vi på allvar har möjlighet att lyckas sammanföra minnen, bevis och identitet till ett mer holistiskt och levande arkiv (Cook 2013, s. 113).

Arkivariens roll transformeras återigen genom att frånga de institutionella väggarna och istället arbeta som mentor eller coach inom ett community och däri också uppmuntra ett deltagande arkivarbete med hjälp av communityns medlemmar (Cook 2013, s. 114). Cook menar att vi som arkivarier behöver vara mer lyhörda gentemot samhällets medlemmar för att lära oss arbeta med arkivmaterialet på ett sätt som gör materialet autentiskt och korrekt återgivet (2013, s. 114). En värld som är i ständig förändring och vars medlemmar kommunicerar med hjälp av ett otal redskap innebär stora krav på arkivväsendet. I detta nya paradigm behöver arkivet anamma vikten av ett demokratiskt arkiv som förvaltar ett mångfald av material på ett sätt som gör arkivet både inkluderande och transparent.

Cook poängterar att dessa fyra paradigm inte ersätter utan snarare överlappar varandra. Jag menar att samtliga paradigm utgör beståndsdelar för hur det arkivteoretiska resonemanget ser ut idag. På så sätt är alla fyra i hög grad fortfarande giltiga även om de med tiden och med den utveckling som har skett har transformerats till hur vi numera använder dem.

Sammanfattning av teoretiska angreppssätt

Med utgångspunkt i dokumentteorin har jag tagit fasta på Briets definition av dokumentbegreppet. Ett dokument är ett bevis för en idé eller en tanke oavsett vilket medium det innehar.

Från dokumentteorin tar jag även fasta på Lunds teoretiska resonemang som påvisar att ett dokument kan ses som både ett fysiskt, socialt och ett mentalt fenomen som först tillsammans bildar en fullödig beskrivning av dokumentets egenskaper.

Från arkivteorin hämtar jag Cooks fyra paradigms bevis, minne, identitet och community. Arkivet i allmänhet och arkivhandlingen i synnerhet är ett *bevis* för den handling de bär vittne till. Dessa bevis ger upphov till *minnen* som i förlängningen ger oss människor en *identitet*. *Community* är slutligen målet där arkivet utgår från människorna och där vi kan rå över våra egna bevis, minnen och identiteter. Dessa ser jag som beståndsdelar i den arkivteori som jag sedermera kommer använda när jag undersöker hur det visuella mediets roll i samhället påverkar hur arkiv ser på bilden som informationsbärare.

Metod och källmaterial

I det här avsnittet redogör jag för de metoder jag använt för insamlande av den empiri som sedermera utgör större delen av källmaterialet för min analys. Källmaterialet som helhet presenteras också närmare senare i kapitlet.

Jag har valt en kvalitativ metod för min undersökning, detta på grund av flera skäl. Kvalitativa metoder fungerar bra för att undersöka fenomen som inte är alldeles uppenbara från början utan framkommer efterhand (Eliasson 2013, s. 27). En kvalitativ metod har därför ofta en bättre förmåga att mera djuplodande undersöka fenomen som till synes är svåra att penetrera. Kvalitativa metoder har också en bättre förmåga att förstå och tolka sättet vi människor handlar, tänker och agerar (Eliasson 2013, s. 27). Kvalitativa metoder ger också en flexibilitet för forskaren genom att det går att anpassa metoderna efter hur forskningsprocessen utkristalliserar sig (Ahrne & Svensson 2011, s. 17). Inser man som forskare att man exempelvis behöver förändra metoderna för insamling av data är det möjligt att i kvalitativa undersökningar göra detta. Forskningsprocessen för kvalitativa metoder är på så viss i närmare relation till undersökningens behov än kvantitativa metoder och har därav större utrymme förändras därefter (Ahrne & Svensson 2011, s. 17). För mig stod det tidigt klart att min studie skulle ha en kvalitativ ansats. Det jag avser att undersöka behöver djupgående beskrivas i ord och är svårt att beskriva med statistik eller med siffror och tabeller. Den empiri jag är ute efter går därmed inte att ackumulera med kvantitativa data.

Dock sätter den kvalitativa metoden också helt andra krav på den som genomför undersökningen. Frågan om validitet och reliabilitet kommer här in. Validitet innebär att man som forskare faktiskt undersöker det man avser att undersöka och reliabilitet innebär att undersökningen är korrekt genomförd (Thurén 2007, s. 34). Vid kvantitativ forskning är validitet och reliabilitet mera explicit och lättare att identifiera. En hög reliabilitet kan exempelvis uppnås genom att ett mätinstrument används på ett korrekt sätt. För kvalitativ metod är detta betydligt svårare då undersökningen inte har samma grad av generaliserbarhet (Eliasson 2013, s. 21). Det är alltså svårt att genomföra exakt samma undersökning två gånger och få samma resultat. Därför talar man inom kvalitativ metod ibland om trovärdighet istället för reliabilitet och validitet (Ahrne & Svensson 2011, s. 27-28). Trovärdighet fås genom att vara transparent i sitt arbete, en egenskap hos bra forskning är att den ska vara öppen och möjlig att

diskutera och kritisera (Ahrne & Svensson 2011, s. 27). Ett kapitel som detta när man tydligt och öppet presenterar och motiverar val av metod och sitt tillvägagångssätt är därför särskilt viktig.

Intervjuer

Merparten av mitt källmaterial har samlats in genom kvalitativa semi-strukturerade intervjuer. Aull Davies (2008) menar att vid en semi-strukturerad intervju är det av stor vikt att även ta intervjukontexten i beaktning, det är på så vis viktigt att även ta fasta på det som inte sägs (s. 106). Det kan exempelvis handla om att känna in stämningar och att vara medveten om relationen mellan mig som intervjuare och min informant. Min egen person med min kulturella förståelse utgör en påverkan på intervjusituationen och är viktig att ta hänsyn till. Att genomföra en intervju handlar i grund och botten om att ta reda på vad informanten vet om ett visst ämne eller företeelse. Intervjuarens uppgift är därmed att styra intervjun på ett sådant sätt att informationen går att utvinna av informanten. Dock får inte intervjuaren styra informantens berättelse för mycket då det kan riskera att informanten känner sig pressad och i värsta fall tar till lögn för att göra intervjuaren nöjd. Därför bör intervjuaren upprätthålla en så neutral position som möjligt och undvika att uttrycka alltför många egna åsikter (Aull Davies 2008, s. 107). Eriksson-Zetterquist & Ahrne (2011) ser inte gränsdragningen mellan olika intervjuformer så som exempelvis semi-strukturerad och ostrukturerad som särskilt viktig då den kvalitativa intervjun ändå går att variera i den mån intervjuaren anser det nödvändigt (s. 40). Jag väljer dock ändå att kalla min intervjuform för semi-strukturerad då jag för samtliga intervjuer har utgått från fyra större frågor eller teman som har legat nära mitt syfte och frågeställning. Därefter har intervjun fått ta olika riktningar beroende på vad som har kommit fram, men grunden har varit att försöka styra intervjun på ett sådant sätt att samtliga fyra frågor har behandlats.

Tre intervjuer med sammanlagt fyra informanter har genomförts på tre olika arkivinstitutioner; Landsarkivet i Uppsala, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek samt Centrum för Näringslivshistoria. Samtliga informanter är arkivarier och vid intervjutillfället hos Landsarkivet i Uppsala intervjuades två arkivarier samtidigt. Intervjuerna har genomförts på respektive arkivinstitution i konferensrum. Längden på intervjuerna har varat mellan fyrtio minuter till en timme. Jag spelade in intervjuerna och antecknade relativt sparsamt under själva intervjutillfällena. Detta för att kunna vara så uppmärksam som möjligt på vad mina informanter hade att säga så att jag sedan kunde styra in intervjun på de spår jag fann intressanta. Dock valde jag att anteckna så mycket jag kunde så snart intervjuerna var gjorda. Då antecknade jag även sådant som inte sades explicit så som stämningar, känslan i lokalen etcetera.

Intervjutillfället hos Landsarkivet i Uppsala skilde sig från övriga intervjuer på fler punkter. Dels var det min första intervju vilket gjorde att det tog en stund för mig att hitta teknikerna för att styra intervjun det jag ville. Sedan intervjuades två personer samtidigt vilket gjorde att det blev mer av en gruppintervju där de två informanterna samtalade med varandra under relativt långa delar av intervjun. I det här fallet fick jag mer rollen av en slags moderator där jag försökte bryta av när informanterna gick ifrån ämnet alltför mycket. Jag skulle inte vilja påstå att intervjun blev sämre på grund av situationen. Men den blev annorlunda och det var en större utmaning för mig som intervjuare då det krävde ett annorlunda tillvägagångssätt för att få ut relevant information. Aull Davies (2008) visar på flera fördelar med gruppintervjuer, bland annat påpekar hon att det ofta bryter av maktförhållandet som vanligtvis kan uppstå i en intervjusituation (s. 121). Informanterna känner sig ofta tryggare och mer avslappnade när intervjun inte blir i formen av ett ”förhör” (Aull Davies 2008, s. 121). Och det kunde jag absolut känna under denna första intervju. På grund av att informanterna var två blev också intervjusituationen mer avslappnad och informell.

Intervju två och tre var mera likartade rent genomförandemässigt men skiljde sig ändå på flera punkter. Intervjutillfälle två med Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek lutade mer åt en samtalsintervju än en ren semi-strukturerad intervju. Anledningen till detta beror sannolikt på att jag är tidigare bekant med informanten. Intervjutillfälle tre med Centrum för Näringslivshistoria var den mest traditionella semi-strukturerade intervjun. Jag gav min informant att ämne som sedan besvarades fram tills dess att frågan eller ämnet var uttömt och fortsatte sedan därefter med nästa fråga. Detta intervjutillfälle blev dock lite stört på grund av att vi flera gånger blev avbrutna under intervjun eftersom övriga kollegor till min informant ville få tillgång till konferensrummet. Det gjorde mig uppmärksam på hur lätt det är att tappa tråden under intervju och att det kan ta relativt lång tid innan man hittar tillbaka till där man var.

Efter varje intervjutillfälle gick vi till magasinerna där jag blev förevisad respektive arkivs bildsamlingar. Det innebar att intervjuerna även fick inslag av observation. Under rundvandringen tog jag av praktiska skäl ingen ljudupptagning, men det var ändå mycket intressant som sades. Därav antecknade jag särskilt noggrant efteråt. Eriksson-Zetterquist & Ahrne (2011) poängterar också att många gånger kommer den mest centrala informationen ut när inspelningsutrustningen är avstängd (s. 53). Det kan vara när intervjun är slut eller när som i mitt fall intervjun avslutas med en liten förevisad rundvandring. Därför är antecknandet av yttersta vikt även om inspelningsutrustning används under merparten av intervjun.

Efter intervjuerna var genomförda transkriberades dem och sammanfördes med övriga anteckningar. Jag valde dock att i transkriberingen utelämna vissa delar som jag inte fann relevanta för min studie.

Utöver de tre semi-strukturerade intervjuerna som utgör den största delen av mitt källmaterial har även två intervjuer genomförts via e-post. Dessa två intervjuer har varit med representanter från Stiftelsen föremålsvård i Kiruna samt Jämtlands länsmuseum Jamtlis bildavdelning. För e-postintervjuerna utgick jag ifrån de frågor som användes vid de semi-strukturerade intervjuerna. Dock förenklades de på ett sätt som bättre lämpade sig för skriftliga svar. Jag hade på förhand inte några större förhoppningar om intervjuerna via e-post då jag av erfarenhet vet att det är svårt att via en skriftlig intervju få ut tillräcklig med information utan behöva ställa följdfrågor, vilket i en e-postsituation kan bli både tidskrävande och krångligt. Men framförallt Jamtlis bildavdelning gav mig bra och utförliga svar vilket innebär att jag i min analys har valt att använda Jamtlis bildarkiv med avseende på tillgänglighetsförande som ett exempel som utgör en slags motvikt gentemot de övriga arkivinstitutionerna som har undersökts.

Metodernas utfall

Huvudsakligen föll metoderna för insamlandet av empirin väl ut. Mer eller mindre omedvetet valde jag att skapa en likhets känsla mellan mig själv och den som intervjuades. Eriksson-Zetterquist & Ahrne (2011) menar att det i en sådan situation ibland kan vara svårt att komma till sak (s, 49). Att ha en tydligare "forskarstil" kan därför ibland vara lättare då rollsättningen i intervjusituationen blir tydligare – "jag är här för att ställa frågor, du är här för att svara på dem". Men trots att det inte blev fallet för mig tyckte jag att jag som aspirerande arkivarie intervjuades arkivarier lyckades närma mig mina informanter på ett bra sätt. Vi pratade samma språk vilket gjorde att vi också förstod varandra. Min egen position i sammanhanget underlättade därmed metodernas utfall. Min egen position som också kan benämnas som reflexivitet innebär att jag som forskare vänder mig till mig själv och undersöker hur min person påverkar det undersökande fältet (Aull Davies 2008, s. 4). I det här fallet anser jag att min egen position som blivande arkivarie har inneburit att jag har lyckats få tillgång till fältet på ett sätt som är till gagn för min undersökning. I och med att jag har varit påläst i ämnet och införstådd med det språkbruk som vid intervjuer har använts har jag också förstått kontexten och budskapet i vad som har sagts. Det finns dock vissa svagheter med intervjun som metod för min specifika undersökning. Det är nämligen inte helt lätt att beskriva ett praktiskt tillvägagångssätt i ord. Att förklara hur man ordnar och förtecknar bilder är därmed sannolikt inte helt samstämmigt med hur man faktiskt och praktiskt går tillväga. Trovärdigheten för studien hade därmed kunnat höjas ännu mer om jag gjort en längre deltagande observation hos de arkivinstitutioner som är föremål för studien. Detta hade dock inte varit möjligt för den här specifika studien på grund av tidsmässiga skäl. Vidare har den kvalitativa metoden gjort det möjligt för mig att anpassa min studie efterhand. Initialt hade jag för avsikt att blott undersöka två arkivinstitutioner, Landsarkivet i

Uppsala och Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. När dessa intervjuer var genomförda tyckte jag dock mig sakna vissa aspekter av hur bilder hanteras och värderas i en arkivkontext. Dessa luckor valde jag att fylla genom att ta in Centrum för Näringslivshistoria som en tredje arkivinstitution. Först efter detta kunde mättnad uppnås. Likaledes valde jag att intervjua en representant för Jamtlis bildavdelning för att fungera som en jämförande part gentemot arkivet som institution. Det var något jag inte heller hade för avsikt att göra från början då jag inte ville riskera att fokus på just arkivets hantering av bildmaterial skulle störas av en museiinstitution togs med i undersökningen. Men det visade falla väl ut och såhär i efterhand hade jämförelsen med Jamtli varit mer central om jag genomfört en längre intervju på plats.

Vidare är min metod i grund och botten induktiv, jag har så tillvida först genomfört min undersökning för att sedan hitta lämpliga teoretiska ramverk för att beskriva, analysera och förklara det jag har observerat.

Forskningsetik

Beträffande forskningsetiska regler så har jag för mina informanter varit så tydlig jag kan med syftet för undersökningen och hur jag kommer använda materialet. Därav har jag också fått samtycke om medverkan från samtliga informanter i enlighet med det forskningsetiska regler som finns (Lalander 2011, s. 89). Vad som i sammanhanget bör tas i beaktning är att de intervjuade informanterna i studien också är representanter för respektive institutioner. Det betyder inte att alla vid institutionen har samma åsikt eller tillvägagångssätt som den jag intervjuat. Arkivarbete i det stora hela är vidare en högst kreativ process och tillvägagångssättet i hur arbetet går till kan därmed skilja sig åt mellan arkivarier eller andra anställda. För att upprätthålla god forskningsetik har jag därav valt att intervjua personer som har någon form av ansvars- eller chefsbefattning för att den representativa aspekten för institutionen också skall kunna framhävas. I analysen kommer jag därför att exempelvis uttrycka mig på följande sätt: ”Landsarkivet i Uppsala jobbar med sin bildsamling så här...” Jag har alltså medvetet valt att framhäva institutionen framför den enskilda informanten. Dels för att ge jämförelsen mellan institutioner en tyngd och ett större fokus, men även för att inte röja informanternas identiteter.

Sammanfattningsvis består mitt källmaterial av empiri utifrån tre stycken semi-strukturerade intervjuer samt viss observation, två intervjuer via e-post och slutligen har jag även tagit del av styrdokument och övrigt informationsmaterial som återfinns hos respektive berörd institutions webbplats.

Undersökta institutioner

Uppsatsens empiriska del inleds härmed med en presentation av de institutioner som ligger till grund för undersökningen. De undersökta institutionerna har medvetet valts ut på grund av dess skiftande karaktär för att den jämförande analysen ska bli tydlig. Vidare har jag för avsikt att få ett så brett spektrum som möjligt för att påvisa skillnader och likheter mellan privat och offentlig arkivförvaltning. Jag anser därmed att de valda institutionerna sammantaget utgör ett bra utsnitt över hur den svenska arkivsektorn ser ut idag.

Landsarkivet i Uppsala (ULA)

2010 slogs Riksarkivet och landsarkiven ihop till en myndighet: Riksarkivet (Riksarkivets webbplats > Om oss > Organisation). Landsarkivet i Uppsala är därmed sedan 2010 en regional del av Riksarkivet. ULA tillhandahåller handlingar från Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län (Riksarkivets webbplats > Kontakta oss > Verksamhetsplatser). Riksarkivet har särskilt ansvar för den statliga arkivverksamheten och för arkivvården i Sverige. De är också statlig förvaltningsmyndighet och har därmed som uppgift att kontrollera den offentliga arkivverksamheten och ha överblick över arkivfrågor av nationell karaktär (Riksarkivets webbplats > Om oss).

Riksarkivets uppdrag är att säkerställa samhällets behov av en långsiktig informationsförsörjning som garanterar innehåll, sammanhang och äkthet (Riksarkivets webbplats > Om oss). En viktig ståndpunkt är att arkiven ska bevaras för att användas, därav är spörsmål rörande användbarhet och tillgänglighet centrala. Riksarkivet som statlig förvaltningsmyndighet förväntas leda utvecklingen av arkivverksamheten i Sverige. Vidare har Riksarkivet till uppgift att säkerställa det långsiktiga bevarandet av kulturarvet (Riksarkivets webbplats > Om oss > Regeringsuppdrag).

Riksarkivet med dess regionala avdelningar tar emot statliga myndigheters arkiv och arkiv från andra typer av organisationer. Därmed förvarar Riksarkivet och de regionala avdelningarna bland annat arkiv från skolor och polismyndigheter, kyrkoarkiv och domstolsarkiv. ULA har vidare även ett större bestånd av personarkiv, gårdsarkiv och föreningsarkiv.

Rörande ULAs bildbestånd är det enligt mina informanter oklart exakt hur stort beståndet är. Ska man enligt informanternas utsago göra någon typ av överslag gällande beståndet så kan man konstatera att ULA tillhandahåller åtminstone omkring 500 000 bilder av olika format (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Att arkiven har svårt att avgöra hur mycket bilder det faktiskt finns är genomgående för samtliga institutioner som har undersökts.

Efter en nyligen genomförd inventering återfinns det ca 8000 glasplåtar. Vidare har det nyligen kommit tillbaka ca 28 000 filer från ett digitaliseringsprojekt som genomförs tillsammans med Stiftelsen föremålsvård i Kiruna. ULA har dock minst antal bilder av de tre undersökta institutionerna. ULA har heller ingen egen bildsamling, det vill säga en samling bilder som är sökbara och registrerade eller katalogiserade utifrån exempelvis löpnummer eller ämnesordning.

ULA har slutligen ett ändamålsenligt klimatrumsrum där framförallt negativ och dia förvaras. Papperskopior och andra trycksaker förvaras dock bland övrigt material i vanliga arkivlokaler. De två arkivarier jag har intervjuat vid Landsarkivet i Uppsala har jag valt att i den här uppsatsen kalla för informant U1 och informant U2. Som tidigare nämnt i metoddelen kommer jag dock även att beskriva vissa utsagor på följande sätt: ”ULA jobbar med sina bilder såhär...” Jag framhåller således institutionen framför de enskilda informanterna.

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB)

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek är en fristående stiftelse med svenska staten, LO och Socialdemokraterna (SAP) som huvudmän (ARABs webbplats > Om oss). De grundades 1902 och förener arkiv, bibliotek och forskningsfrämjande verksamhet. De har en egen tidskrift vid namn *Arbetarhistoria* som utges med fyra nummer per år. Arkivet tillhandahåller handlingar från mer än 5000 arkivbildare i form av politiska, fackliga och andra organisationer samt person- och föreningsarkiv (ARABs webbplats > Om oss). Gemensamt är att de på något sätt dokumenterar den svenska arbetarrörelsens historia.

De omfångsrika samlingarna innehåller förutom traditionella pappershandlingar även fotografier, affischer, filmer, ljudupptagningar, fanor, märken, konst och andra föremål som kompletterar den historiska informationen (ARABs webbplats > Om oss). Nya och äldre handlingar tillkommer varje år. ARAB är den äldsta minnesinstitutionen i världen av sitt slag. Sammantaget förvaltar ARAB en historisk kulturskatt av nationellt såväl som internationellt intresse (ARABs webbplats > Om oss). ARAB återfinns sedan 2012 i Flemingsberg söder om Stockholm. Tidigare inhystes de i lokaler på upplandsgatan nära LO-borgen i centrala Stockholm.

Enligt min informants utsago innehar ARAB drygt en miljon bilder i samlingarna (Intervju med A 2017-02-01). ARAB har även en egen bildsamling

som upprättades någon gång på 1970-talet och innehåller ca 10 000 bilder. Denna bildsamling är sökbar och ordnad i en löpnummerserie och fylldes på kontinuerligt fram till slutet på 1980-talet då man frångick bildsamlingen på grund av den växte sig alltför stor och därmed blev svår att hantera. Med bildsamling menas bildmaterial som har brutits ut från den ursprungliga arkivbildaren och sammanförts i en större samling enbart bestående av bilder. Vanligtvis rör det sig om dubletter av bilder. En bildsamling upprättas vanligtvis hos arkivinstitutioner för att underlätta återsökning. Söker en användare exempelvis en bild som härrör till ett specifikt ämne slipper användaren först söka i arkivbildares serier utan det går att söka direkt i bildsamlingen.

ARAB har inget klimatrum utan bildmaterial i form av papperskopior, negativ, dia, glasplåtar och dylikt förvaras tillsammans med det övriga beståndet. Den arkivarie jag har intervjuat vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek benämner jag i den här uppsatsen som informant A dock framhåller jag institutionen framföra den enskilda informanten.

Centrum för Näringslivshistoria (CfN)

Centrum för Näringslivshistoria är en ideell förening som bevarar och berättar näringslivets historia. Företagen är föreningens medlemmar och CfN tar hand om deras arkiv och hjälper dem att använda sin historia som hävstång för framtidens utveckling (CfNs webbplats > Om oss). Enligt min informant tillhandahåller CfN drygt 300 företagsarkiv (Intervju med C 2017-02-16). Arkivet grundlades 1974, då under namnet Stockholms företagsminnen. 2006 ombildade man föreningen och bytte så namn till Centrum för Näringslivshistoria (CfNs webbplats > Om oss > Vår egen historia). CfN arbetar med det som kallas för ”history marketing” vilket innebär att verksamheters historia återberättas med hjälp av det som finns bevarat i fotografier, mötesprotokoll, affärsavtal, personaltidningar med mera. ”History marketing” syftar till att bygga förtroende och skapa nya affärsmöjligheter med hjälp av företagens arkivhandlingar (CfNs webbplats > Om oss).

Verksamheten återfinns i Bromma och i omfång innehåller arkiven över 70 000 hyllmeter av fotografier, prototyper, personaltidningar, förpackningar, styrelseprotokoll, projektplaner, designskisser, filmer och ljudupptagningar. Centrum för Näringslivshistoria är enligt dem själva ett av världens ledande näringslivsarkiv (CfNs webbplats > Om oss). CfN utger tidningen *Företagsminnen* som från början var en medlemstidningen men som numera har kommit att bli ett mera allmänt näringslivshistoriskt tidskrift.

Gällande bildbeståndet är CfN inte helt på det klara med hur mycket bilder de faktiskt har i samlingarna. Men enligt min informant så kan bildbeståndet uppskattas till cirka 800 000 bilder. CfN har ett särskilt klimatarkiv där både filmer och stillbilder förvaras. Då företagen som väljer att ställa sitt material hos

CfN fortfarande innehar äganderätten har ingen sammanhållen bildsamling upprättats. Den arkivarie jag har intervjuat vid Centrum för Näringslivshistoria har jag i den här uppsatsen valt att benämna informant C. Jag väljer dock att framhäva institutionen framför den enskilda informanten.

Ordnanande och förtecknande av bilder

I det här avsnittet jämför jag hur respektive institution ordnar och förtecknar sitt bildmaterial. Framförallt tas kunskapsorganisatoriska och praktiska aspekter här i beaktning.

De tre undersökta institutionerna har gemensamt att de förtecknar sina bilder med det allmänna arkivskemat som grund. Ingen institution har således börjat inkorporera verksamhetsbaserad arkivredovisning som metod för ordnande och förtecknande. I enlighet med Riksarkivets föreskrift 2008:4 skall statliga myndigheter efterhand gå över till verksamhetsbaserad arkivredovisning, denna föreskrift trädde i kraft den 1 januari 2009. Då Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek samt Centrum för Näringslivshistoria är enskilda arkiv lyder de således ej under arkivlagen eller Riksarkivets föreskrifter. De väljer själva vilken metod de använder för att ordna och förteckna. Landsarkivet i Uppsala är däremot en statlig myndighet och har krav på sig att börja använda verksamhetsbaserad arkivredovisning efterhand.

Det råder delade meningar huruvida allmänna arkivskemat är ett bra sätt att utgå ifrån för att arkivera bildmaterial. Informant A vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek anser att vi arkivarier är alltför upptagna med att kunna passa in handlingar i serier och volymer (Intervju med A 2017-02-01). Så länge alla handlingar går att passa in är det bra sen, man struntar i alltför hög grad i innehållet menar A: ”Entiteterna som utgörs av allmänna arkivskemats huvudavdelningar är det vackra, så länge de kan passas in tillsammans är man allt som oftast nöjd, men det finns problem i det” (Intervju med A 2017-02-01). A menar att man på det här sättet missar att se bilderna som informationsbärare och som artefakter vilket de behöver betraktas som för att de ska nå sin fulla potential som källa (Intervju med A 2017-02-01).

På Centrum för Näringslivshistoria arbetar man också med allmänna arkivskemat, men här ser man inte samma problematik. Informant C menar att de har valt allmänna arkivskemat på grund av att det är ett historiskt material de i grund och botten arbetar med: ”Vi rekonstruerar arkiven ungefärligt efter allmänna arkivskemat för att de från början kom till med de olika huvudavdelningarna i åtanke, exempelvis protokoll, diaries eller räkenskaper” (Intervju med C 2017-02-16). C menar att andra tekniker för ordnande och förtecknade allt som oftast bygger på att man är med när handlingarna skapas

vilket alltså inte är fallet med det historiska materialet (Intervju med C 2017-02-16). ARAB och CfN har gemensamt att de i allmänna arkivskemat använder en K-serie för bildmaterial. Därav får bilen en egen huvudavdelning i allmänna arkivskemat. Vanligt är också att lägga bildmaterialet under Ö som övriga handlingar.

Landsarkivet i Uppsala använder till viss del K-serie och till viss del Ö-serie vid ordnande och förtecknande av bildmaterial. Det beror lite på omfånget menar informanterna. ULAs uppfattning om huruvida allmänna arkivskemat är ett bra tillvägagångssätt var mera tvetydig. ULA arbetar nu med att ta fram en mera komplett policy för ordnande och förtecknande av bilder. Informanterna berättar att de har efterlyst ett mer ändamålsenligt sätt att ordna och förteckna bilder på, men att någon sådan ej ännu har kommit till stånd (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Det kan framstå som förvånande att ULA som är en del av Riksarkivet och därav en statlig myndighet inte har ett systematiskt tillvägagångssätt för bildmaterial. Men till saken hör att det saknas generella föreskrifter för behandling av fotografiskt material. Riksarkivet har tagit fram föreskrifter för mikrofilm (RA-FS 2006:2), analoga och ljud- och bildupptagningar för rörlig film (RA-FS 2013:2) samt för ritfilm såsom kartor och dylikt (RA-FS 2006:3). Men för bildmaterial såsom fotografier, trycksaker och affischer saknas föreskrifter. Och tittar man på de generella föreskrifter som finns för pappershandlingar (RA-FS 2006:1) står det i 1 kap. 1 § att författningen inte gäller för fotografiska bilder på papper. Därför finns det ingenting som tvingar landsarkiven till att behandla bildmaterial på särskilt sätt, det blir därmed upp till dem själva hur de väljer att gå tillväga. På Riksarkivets webbplats finns emellertid en vägledning för hantering av olika medier men är främst riktad till användare och allmänt intresserade. Här finns tips och råd för fotografiskt material och det är den enda vägledning för bildmaterial jag har lyckats hitta hos Riksarkivet. Här står följande:

Fotografiska material är generellt mer känsliga än de flesta andra medier för yttre påverkan av den miljö de befinner sig i. Emballage, förvaringsmöbler och klimatförhållanden har stor betydelse för ett fotografiskt objekts överlevnad. Speciellt negativ, diabilder eller påsiktsskivor i färg är känsliga p.g.a. de organiska färgämnen, som bildinformation består av, ej är åldringsstabila.

Utskrifter med färgtransfer- eller bläckstråleskrivare av digitala bildfiler har generellt ännu sämre beständighet än traditionella färgbilder. Färgtransferbilder är dessutom känsliga för värme från solljus, en lampa eller värmestrålning från ett element.

Generellt kan man säga att man ska bevara fotografiskt material minst under 20°C och gärna så svalt som möjligt, och i en relativ luftfuktighet (RF eller RH) mellan 30% och 40% (Riksarkivets webbplats > Offentlig förvaltning > Vägledning om arkivhantering > Förvara och skydda > Hantering av olika medier).

Även om ovanstående beskrivning inte säger något om bilders innehåll per se, påvisar det ändå med emfas att fotografiskt material har specifika förutsättningar för hantering och arkivering. Suzanne Briet poängterade redan på 50-talet hur dokumenthanterings teknologiska och praktiska aspekter går hand i hand med de mer sociala och kulturella kunskaperna kring dokumentet som ett ting (2006, s. 31). Briet menar på att en yrkesutövande specialist inom dokumenthantering behöver ha förmågan att förstå och tolka växelverkan mellan det rent fysiska i ett dokument och det mer intellektuella innehållet (Briet 2006, s. 31-32). De mer praktiska aspekterna får därmed inte underskattas. Att känna till ett materials fysiska förutsättningar kan ha stor inverkan på dess bevarande för framtiden. Arkivsektorn har inte minst ett ansvar för detta då materialen förväntas bevaras om inte för all framtid så åtminstone för oöverskådlig tid.

Möjligheter för återsökning

Som tidigare nämnt ordnar samtliga institutioner i undersökningen sina bilder efter allmänna arkivsystem. Detta innebär att bildmaterialet ordnas in i serier (K-serie alt. Ö-serie) och läggs sedan i fysiska volymer. För att återsökning överhuvudtaget skall vara möjlig krävs det därför att arkivredovisningen är så detaljerad som möjligt. Det är nämligen sällan eller aldrig så att en enskild handling är återsökningssbar, oavsett om det rör sig om ett protokoll eller ett fotografi. I allmänna arkivsystem får man därför förlita sig till serierubriker och serieanmärkningar. Smedberg menar att en serierubrik bör vara så heltäckande som möjligt och bör ge de upplysningar om innehållet som behövs (2008, s. 25). Samtidigt är idealet korta rubriker menar Smedberg (2008, s. 25). Rörande serieanmärkning skriver Smedberg att serierubriken ibland inte räcker för att beskriva seriens innehåll så tydligt som fordras för återsökningen (2008, s. 26). Därför kan serieanmärkningen i många fall vara mycket viktig för att få en reell uppfattning om seriens innehåll (Smedberg 2008, s. 26).

För CfN är den ursprungliga ordningen det mest centrala när det kommer till serierubriker. Informant C menar att bilderna ofta kommer i någon slags ordning och att de försöker gå efter det: ”Detta går ju också hand i hand med proveniensens” (Intervju med C 2017-02-16). Det vanligast förekommande är att därför rubriksätta serierna utifrån någon slags ämnesordning eller kronologi. ”Vanligt är att det kommer in ett bildskåp med bilder där man har börjat fylla på 1940 och så har man slutat kanske 1960, det blir därmed naturligt att bibehålla den ursprungliga ordningen utefter kronologin och rubriksätta därefter” (Intervju med C 2017-02-16). C menar att ha möjlighet att avgränsa någorlunda i tid eller efter ämne är oerhört viktigt för återsökningen: ”många gånger handlar arkivsökning om att avgränsa var du inte ska leta” (Intervju med C 2017-02-16). C poängterar att det därför är viktigt att man skapar serierubriker och

beskrivningar så pass bra att det redan i arkivförteckningen är möjligt att förstå vad serierna innehåller (Intervju med C 2017-02-16).

ARAB går även efter arkivbildarens tidigare ordning i form av kronologi eller ämne men försöker även inkorporera information som rör främst tre kriterier: motiv, person och topografi (miljö) (Intervju med A 2017-02-01). Om möjligt väljer ARAB att framställa tre serier utefter dessa kriterier samt kronologi som överordnad ordningsföljd (Intervju med A 2017-02-01). En bildserie kan med dessa kriterier se ut på följande sätt:

Figur 1. Ett exempel på en serie i allmänna arkivskemat.

K-Fotografier
.....K1 Miljöbilder från Ådalen
.....K1A Äldre fotografier 1900-1950-tal
.....K1B Yngre fotografier 1950-1990-tal
.....K2 Demonstrationståg i Ådalen
.....K2A Äldre fotografier 1900-1940-tal
.....K2B Yngre fotografier 1940-1970-tal
.....K3 Per-Albin Hanssons besök i Ådalen
.....K3A 1932-1946²

Figur 1 visar alltså hur bilderna har ordnats efter information som rör kronologi samt vad bilden föreställer utifrån miljö, specifikt motiv och specifik person. Detta tillvägagångssätt utnyttjar det allmänna arkivskemats potential för ordnande och förtecknande av bilder så långt det är möjligt. Det ger tillräckligt mycket information om innehållet för att kunna utröna om huruvida det kan finnas material som överensstämmer med det en potentiell användare söker. Att på det här sättet ordna bilder efter en specifik plats, specifik händelse eller person framhäver också det rent visuella och bildmässiga. Detta går hand i hand med det Lena Leipe påtalar när hon beskriver bildens egna språk och retorik, bilder ska kunna läsas om just en bild och ingenting annat, och bilden kan med dess visualitet framhäva sådant som det skrivna ordet inte klarar (Leipe 2001, s. 20). Leipe ser därför bilden som meningsbärande i sig själv och därmed delaktig i att forma den sociala och kulturella kontext som den är del av (Leipe 2001, s. 20) Att utifrån en specifik plats kategorisera bilder efter motiv, person och årtal kan därmed utgöra en viktig källa till kunskap. Leipe menar att det också är viktigt att i sammanhanget framhäva bildens unika egenskaper att avbilda en händelse, plats eller person (2001, s. 20). Bilden har förmågan att frysa ett ögonblick som inget annat medium klarar av.

---

²Exemplet är fiktivt och är bara till för att illustrera.

Bildens dimensioner

Niels Windfield Lund menar att ett dokument går att ses utifrån tre perspektiv: ett fysiskt, ett socialt och ett mentalt, och först när vi har åskådliggjort dessa kan vi se och förstå dokumentets fullödiga innehåll (2009, s. 40). Med dessa tre perspektiv kan vi i sammanhanget dra paralleller till bildens beskrivande karaktäristika. Ett fotografi utan varesig datering eller motiv är svårt att använda som information. Fotografiets rent fysiska varande, dess visualitet, och dess konstnärliga innehåll kan visserligen fortfarande fylla en funktion, men utan ytterligare information om bildens tillblivelse kan vi blott se dess estetik. Lyckas vi däremot fylla på fotografiets beståndsdelar med information om tid och motivets identitet kan vi också se dess sociala och mentala perspektiv. Det sociala perspektivet uppkommer genom att vi förstår vad fotografiet föreställer och i vilket sammanhang fotografiet är taget. Med det mentala perspektivet kan vi sedan koppla fotografiet till vad vi associerar det specifika motivet med. Ett fotografi föreställandes ett demonstrationståg i Ådalen kan exempelvis mentalt associeras till känslor som tragedi eller ilska. Det mentala tillståndet uppkommer därmed först hos betraktaren. Ett dokumentets mentala perspektiv är alltså personberoende i den bemärkelsen att de skiljer sig åt beroende på betraktarens förförståelse eller uppfattning om det aktuella motivet.

Genom att på det här sättet se ett dokument utifrån flera perspektiv innebär att vi också kan analysera hur det kommunicerar med sin omgivning (Lund 2009, s. 40). Lund poängterar att dokumentanalys också är ett betydande verktyg för samhällelig analys (2009, s. 42-43). Men det kräver också att vi lyckas se dokumentet utifrån dess beståndsdelar, likt hur jag i den här analysen påvisar fotografiets olika perspektiv.

För Landsarkivet i Uppsalas vidkommande ordnas och förtecknas också bilder kronologiskt så långt det är möjligt (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Men under en tid så genomfördes också ett pilotprojekt där man provade en fotomodul för registrering och redovisning av bildmaterial i arkivinformationssystemet Arkis, som är det system som används av Landsarkiven. Systemet byggdes dock sedermera om och en ny fungerande fotomodul har inte tillkommit (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Därför anser informanterna på ULA att det för närvarande inte finns någon bra ändamålsenlig metod för att förteckna bildmaterial. Det jobbas för närvarande med att hitta ett bättre lämpat system för bildmaterial, men ingenting är klart ännu (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Informant A1 berättar att: ”bildmaterial är svårt just därför att det registrering ofta faller tillbaka på den egna kunskapsfonden i någon mening, när man ordnar och förtecknar pappershandlingar så finns ofta svaren man söker hos materialet” (Intervju med U1 och U2 2017-01-16) Söker man ett datum när handlingen skapades står det ofta klart och tydligt, för bildmaterial utan metadata i form av text på baksidan eller liknande är det väldigt svårt. Kjellman menar att gränsen för

bilders indexerbarhet och katalogiseringsbarhet ofta faller tillbaka på brister i de kunskapsorganiserade verktyg och rutiner som finns hos en institution (Kjellman 2006, s. 176). Dels tror Kjellman detta beror på föreställningen om att bilder, musik och andra medier framstår som svårare att hantera än skrift, och dels den generellt låga kompetens som finns gällande förmågan att analysera, tolka och förstå bildmaterial (Kjellman 2006, s. 176). Det finns nämligen ofta tillvägagångssätt som gör bildmaterial fullt möjligt att registrera och katalogisera. Detta påvisas också i följande exempel: U2 berättar också att han på sin tidigare arbetsplats genomförde ett projekt där de registrerade bilder från missionsfälten (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Då bjöd de in gamla missionärer, ofta rörde det sig om missionärsbarn som nu var gamla, för att hjälpa till att identifiera platser och personer på bilderna. På det sättet kunde man lägga till mycket värdefull information till ett material som annars hade väldigt sparsamma data i form av en lite notering på baksidan av ett fotografi eller på ett kuvert. U2 ansåg därför att det enskilt bästa sättet för att tillfredställande ordna och förteckna bilder är att försöka ta hjälp av externt som besitter den nödvändiga kunskapen om materialet (Intervju med U1 och U2 2017-01-16).

Sammanfattningsvis har Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek samt Centrum för Näringslivshistoria i någon mån accepterat det allmänna arkivskemat för att ordna och förteckna bildmaterial, även om det inte är optimalt. De försöker därför så långt det är möjligt att inom ramen för allmänna arkivskemat ordna och förteckna så detaljerat det går. Det innebär att de inte har möjlighet att registrera bild för bild, men att ordnandet och förtecknandet genomförs på en sådan nivå att det går att söka bara användaren har ett hum om vad han eller hon letar efter. Landsarkivet i Uppsala anser vidare att de tekniker de använder i dagsläget inte gör bildmaterial rättvisa, därför jobbar de nu med att ta fram bättre rutiner och ett bättre system som kan hantera bildmaterial mera detaljerat.

Tillgängliggörande

I det här avsnittet diskuterar jag kring hur de undersökta institutionerna resonerar kring tillgängliggörandet av sitt bildmaterial. Jag diskuterar även digitaliseringens implikationer för tillgängliggörande. Jämtlands länsmuseum Jämtlis digitala bildarkiv utgör en motvikt i analysen av tillgängliggörandets aspekter.

Samtliga institutioner är ense om att tillgängliggörande är en av de mest väsentliga aspekterna av arkivhantering i stort. Att inneha ett levande arkivbestånd som används är för de undersökta institutionerna central. Dock har de undersökta institutionerna olika premisser för tillgängliggörande och skiljer sig därmed relativt sett i hur de arbetar med dessa frågor.

Digitalisering

ULA och ARAB har gemensamt att de båda ser digitalisering som den främsta verktyget för tillgängliggörandet av bilder. Som svar på frågan om hur det skulle vara i en perfekt värld rörande arkivering och tillgängliggörande av bilder menar Informant A på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, att han tror att scanning och digitalisering är lösningen: ”Detta skulle innebära att man slapp den fysiska hanteringen av bilder, vilket både sliter på materialet och är tidskrävande i längden” (Intervju med A 2017-02-01). Efter scanningen skulle man sedan tillföra bild för bild den beskrivande metadata som finns tillgänglig genom exempelvis information på baksidan av bilden, på kuvertet eller i det album det har suttit. Sedan skulle bilderna ordnas in i en databas efter en ämnesordlista menar A (Intervju med A 2017-02-01). Detta skulle vara ett mycket tidskrävande arbete och det är en omöjlighet att med dagens teknik digitalisera arkivets totala bildbeståndet som består av mer än en miljon bilder, men den bildsamling ARAB innehar på ca 60 000 bilder skulle exempelvis kunna vara föremål för ett scanningsprojekt, bara de rätta rutinerna och de ekonomiska medlen skulle komma till stånd.

Landsarkivet i Uppsala ser också digitala scanningsprojekt som en del i tillgängliggörandet av bildmaterial. Problemet hos ULA ligger i att man ännu inte har rutiner för tillgängliggörandet efter att scanningen har skett. Det finns i nuläget inget sätt för att söka digitaliserade bilder menar informanterna (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Som tidigare nämnt håller man i nuläget på att ta fram rutiner för bildhanteringen i det befintliga arkivinformationssystemet Arkis

berättar informanterna (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Gemensamt för ARAB och ULA är också att man har genomfört ett antal mindre digitaliseringsprojekt med hjälp av Stiftelsen föremålsvård i Kiruna. Stiftelsen föremålsvård i Kiruna är en statlig stiftelse vars ändamål är att bedriva vård och konservering av museiföremål, böcker och arkivalier samt digitalisering av fotografiskt material och dokument (Regeringens webbplats > myndigheter med flera > Stiftelsen föremålsvård i Kiruna). Verksamheten ska drivas inom ramen för ett med staten upprättat avtal (Regeringens webbplats > myndigheter med flera > Stiftelsen föremålsvård i Kiruna). Föremålsvårdens arbete utförs på uppdrag av de statliga kulturarvsinstitutionerna och har viss service för ett antal ytterligare institutioner (Intervju med representant från föremålsvården 2017-01-30). Eftersom ULA är en statlig institution har de möjlighet att ta föremålsvården till hjälp närhelst de behöver. Då ARAB har staten som huvudman tillsammans med LO och socialdemokraterna har de också möjlighet att utnyttja föremålsvården för vissa ändamål. Just nu genomför föremålsvården ett projekt där de digitaliserar ca 7800 glasplåtar åt ULA. Föremålsvården har också genomfört tidigare projekt där man har scannat ca 30 000 bilder totalt åt ULA. Dessa är dock ej tillgängliga ännu utan ligger på en lokal server i väntan på att kunna tillgängliggöras.

Även ARAB har låtit föremålsvården i Kiruna genomföra scanningsprojekt åt dem. Dels har det även i det här fallet gällt glasplåtar och äldre sciopiconbilder som har digitaliserats av skyddsskäl, då det helt enkelt riskerar att gå sönder vid hantering. Och dels har ARAB låtit digitalisera en samling med omkring 20 000 bilder från arbetarrörelsens egen bildbyrå kallad A-bild. Dessa har digitaliserats på grund av det saknades papperskopior, det rörde sig därmed bara om negativ som gjorde det svårt för användare att hantera. Liksom ULA saknar ARAB för närvarande rutiner för tillgängliggörandet av digitala bilder, därför är det digitaliserade materialet ännu inte tillgängligt för allmänheten. Tanken är dock att detta skall förändras under det kommande året då ett e-arkiv håller på att upprättas där bildmaterial ska utgöra en naturlig del.

För ARAB och ULA sker tillgängliggörandet i dag på traditionellt vis. Som användare får man söka i en arkivförteckning och sedan låna fram den volym som innehåller det man är ute efter. Materialet får man sedan ta del av i en läsesal på arkivinstitutionen. För bildmaterial kan det i volymerna se olika ut beroende på hur bilderna är ordnade. Som tidigare nämnt kan de vara ordnade efter en ursprunglig kronologi eller efter motiv eller helt osorterat om mer detaljerad information saknas. ARAB och ULA har också möjlighet att scanna enstaka bilder vid efterfrågan. Detta sker då mot en avgift. För kommersiellt bruk tar ARAB ut en användaravgift på 900 SEK per bild. För privat bruk eller för hembygdsföreningar och dylikt tar man ut en avgift på 200 SEK per bild (Intervju med A 2017-02-01). Av mina informanter på ULA fick jag inga närmare prisuppgifter, men ARABs avgifter är baserade efter en prislista som är

genomgående för flera kulturarvsinstitutioner, såväl arkiv som museum. Avgifterna är därmed baserade utifrån det rådande marknadspriset och därför kan man i det här fallet anta att ULA har liknande avgifter.

Centrum för Näringslivshistoria har en liten annan synvinkel gällande digitalisering och tillgängliggörande. En anledning är att allt material som CfN tillhandahåller är tillståndsbelagt: ”Vi är inte en öppen institution likt många andra. Det krävs att man bokar ett besök och berättar anledningen till varför man vill ta del av materialet” (Intervju med C 2017-02-16), därefter hjälper CfN att förmedla tillståndet till det företagsarkiv det gäller. C poängterar dock att tillgängliggörandet självklart är en del av poängen till varför man väljer att arkivera sitt material hos CfN (Intervju med C 2017-02-16). Dock skall företaget ha full kontroll då det inte bara rör sig om historiskt material utan även kan röra sig om material som är mera nutida och därmed fortfarande kan vara känsligt. Det kan finnas handlingar som på olika sätt kan utnyttjas av andra konkurrerande företag, exempelvis kan det röra sig om ekonomiska handlingar som rör affärsuppbyggnad mellan företag.

För att tillgängliggöra materialet har CfN istället valt en annan linje och upprättat en egen avdelning som de kallar för bild&fakta (Intervju med C 2017-02-16). Denna avdelning som tillhör föreningen består av ett antal redaktörer, journalister och forskare. Bild&fakta hjälper sedan företagen med forskning på materialet som i slutändan kan användas i PR-syften eller för bokproduktioner eller tidskrifter. Det hela startade egentligen med att CfN erbjöd en tjänst för att bygga webbsidor åt företagen berättar C (Intervju med C 2017-02-16). Där insåg man vikten av att hjälpa företagen sprida sina arkivhandlingar genom att berätta en historia kring dem, och det blev startskottet för avdelningen bild&fakta.

Mer specifikt gällande digitalisering av bildmaterial berättar C att de inte rekommenderar att digitalisera bara för sakens skull. C menar att diabilder, affischer, papperskopior av fotografier och negativ ofta har en tillräckligt lång livslängd för att det inte ska vara motiverat att digitalisera enbart som en skyddsåtgärd (Intervju med C 2017-02-16). Och eftersom CfN inte har för avsikt att tillgängliggöra material fritt för allmänheten finns det heller ingen anledning för digitalisering med avseende på just tillgängliggörande (Intervju med C 2017-02-16). Däremot digitaliseras det ändå en hel del bildmaterial via de projekt som genomförs av bild&fakta. ”Digitaliseringen är därför såklart en naturlig del av vår verksamhet” menar C, men poängterar också att eftersom CfN inte är en öppen institution på det sättet kommer digitalisering aldrig att bli en åtgärd enbart för tillgängliggörande (Intervju med C 2017-02-16).

Även om digitalisering inte behöver vara ett självändamål i sig är digitalisering sannolikt ett viktigt verktyg för tillgängliggörande i framtiden. Joan M. Schwartz menar att en av de stora utmaningarna för arkivpraktiken är att hitta redskap som är lämpade för bevarande och tillgängliggörande av den information

vi lämnar efter oss (2002, s. 148). Schwartz menar också att vi blir alltmer visuella i sättet vi kommunicerar och därför är det hög tid att vi hittar de redskapen som behövs så att vi i framtiden inte ska hamna alltför långt efter (2002, s. 170). Därför är det viktigt att ta frågan på allvar kring hur ett hållbart bevarande och sedermera tillgängliggörande av bilder kan garanteras i arkiven. Även om det i nuläget är så att bildmaterial fortfarande utgör en mindre del av arkivens totala bestånd än traditionella pappershandlingar. Detta kan nämligen förändras snabbt.

Identitetsskapande aspekter

Tillgängliggörandet av bilder har också en identitetsskapande aspekt, inte minst gäller detta för marginaliserade grupper i samhället. Bilder har nämligen en presumtiv förmåga att ge en röst till dem som tidigare inte har representerats i arkiven genom pappershandlingar. I sammanhanget är det också viktigt att våra arkivinstitutioner marknadsför sina bildbestånd. En kvalificerad gissning är att många människor inte ens vet att arkiven även har stora bildsamlingar. Min informant på ARAB påvisar också detta i förhållandet till deras bildmaterial kontra de offentliga arkiven som Stadsarkivet och Riksarkivet. A berättar att rörande bilder som rör aktuella ämnen som exempelvis migration, då har ARAB i samlingarna många bilder som inte finns någon annanstans, men där vet journalister och andra inte ens att de finns, det innebär att samma bilder från exempelvis Stadsarkivet återanvänds om och om igen, och det kan i förlängningen riskera en alltför ensidig bild av olika företeelser (Intervju med A 2017-02-01). Detta stävjar i sin tur arkivens möjligheter för identitetsskapande genom att samma synvinklar och representationer reproduceras gång på gång. Helen Samuels menar att arkiv och andra institutioner behöver kommunicera med varandra bättre för att få ett större mångfald och motverka att för få aktörer i samhället har alltför stor makt över vem som kontrollerar historien (1986, s. 116-118). För avseendet rörande identitetsaspekten påvisar Samuels i sammanhanget också vikten av att arkiven inte låser fast sig alltför mycket vid traditionella pappershandlingar (1986, s. 121). Visuella medier och ljudupptagningar är en oerhört viktig källa till kunskap för grupper som inte har samma tradition av att skapa pappershandlingar menar Samuels (1986, s. 121). Därför blir återigen identitetsskapande och mångfald argument för att tillgängliggörandet av bildmaterial ska tas på ett större allvar än vad det i dagsläget gör.

Jämtlands länsmuseum Jamtli

Beträffande tillgängliggörande av bilder och dess aspekter är Jämtlands länsmuseum Jamtli en institution som arbetar proaktivt med detta. Jamtli är i grund och botten ett friluftsmuseum och invigdes 1912. Visionen var att i nykterhetens, folkgemenskapens och nationalismens anda skapa en levande arena

för traditionell folkkultur (Jamtli webbplats > Jamtli historia). Samtidigt som man arrangerade kurser i hantverk, folkdans och dylikt drevs även en omfattande insamling av föremål. 1974 omorganiserades läns museet till en stiftelse med Jämtlands län landsting, Östersunds kommun, föreningen Heimbygda och Jämtlands läns konstförening som huvudmän (Jamtli webbplats > Jamtli historia). Under 2000-talet har verksamheten utvecklats och omfattas idag av aktiviteter året runt för alla åldrar. Jamtli är ett av de mest populära turistmålen i Östersund och har fått en rad prestigefyllda utmärkelser, däribland utmärkelsen Årets museum 2013 (Jamtli webbplats > Jamtli historia).

Genom korrespondens via e-post berättar min informant att man på Jamtli sedan länge har samlat in bildmaterial. Detta har delvis att göra med att Erik Festin, den förste länsarkivarien i Jämtland själv såg vikten av fotografering som dokumentation och källa till information (Korrespondens med rep. från Jamtli 2017-01-31). Denna tradition har sedan förts vidare till efterföljande länsarkivariater som alla har förstått bildens värde. Jamtli fogar även över de två största länsstidningarnas fotoarkiv, Östersundsposten och Länsstidningen. Den kände fotografen Nils Thomasson (även kallad ”Lappfotografen”) donerade även sitt bildarkiv till Jamtli (Korrespondens med rep. från Jamtli 2017-01-31). Andra fotografer och hembygdsföreningar har gjort detsamma. Därför är Jamtli en institution med lång tradition och stor erfarenhet av att hantera bildmaterial. Samlingarna består sammanlagt av mer än tio miljoner bilder av olika format såsom glasplåtar, dia och negativ (Jamtli webbplats > Jamtli historia). Det gör Jamtli fotosamlingar till en av Sveriges största (Jamtli webbplats > Jamtli historia). De äldsta fotografierna är från 1860-talet och samlingen sträcker sig fram till våra dagar. Totalt arbetar sex personer med bildarkivet varav tre personer är inhyrda från Samhall för scanningsprojekt och liknande arbeten (Korrespondens med rep. från Jamtli 2017-01-31).

Med avseende på tillgängliggörande driver Jamtli en bildbyrå där man arbetar med två verksamhetsområden. Dels säljer bildbyrån analoga och digitala bildkopior för både privat och kommersiellt bruk, detta sker i enlighet med Bildleverantörernas Förenings (BLF) villkor (Jamtli webbplats > Bildbyrå > Information). Dels är bildbyrån behjälplig med digitalisering av privata fotosamlingar och sammanställning av enklare presentationer för företag och föreningar (Jamtli webbplats > Bildbyrå > Information). Det andra verksamhetsområdet består i att förvalta och driva Jamtli bild databas på nätet. Detta digitala bildarkiv utgörs av cirka 150 000 bilder som är publicerade på en egen webbplats (bildarkivet.jamtli.com). Det digitala bildarkivet består av ett urval från Jamtli stora bildbestånd. Bildarkivet uppdateras kontinuerligt med nya bilder, det är på många sätt därför ett levande arkiv. I det digitala bildarkivet kan man söka genom fritextsökning eller på ort, årtal eller person. Vidare har användare möjlighet att lägga till både ämnesord och information som rör vad

bilderna föreställer. Allmänheten har därmed en viktig funktion i bildarkivet. Ett kommentarsfält kan se ut på följande sätt:

Figur 2. Kommentarsfält under en bild i det digitala bildarkivet.

© Einar Montén/Jamtli

Spelmansstämma i Klövsjö, 1964. Uppgifter: Per Myrvall, Vemdalen, 1997. Bild nr: EMo2627:10

[Skriv kommentar](#)

Kommentarer

av [Sten Wiksten](#) den 2008-10-16 kl 09:09

Damen längst till vänster är Ingrid Brännlund från Ragunda, damen bredvid henne är Solveig Månsson, Alsen. Damen längst till höger torde vara Karin Arnsten, Alsen.

av [Berit Runsten](#) den 2010-05-27 kl 17:01

Näst längst till höger står Ulla-Britt Engström från Ås.

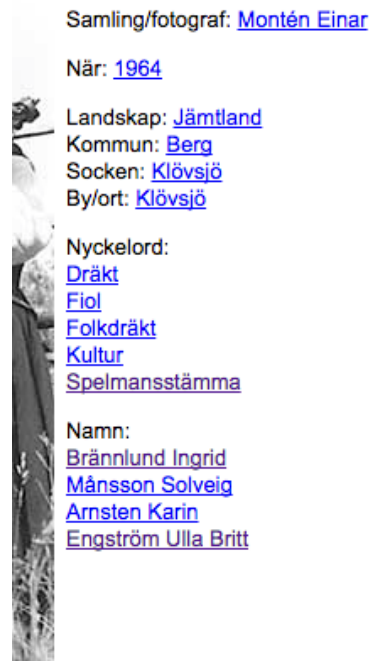
[Till toppen av sidan](#)

Källa. Jamtlis bildarkiv. Sökning på: Spelmansstämma i Klövsjö, 1964 [20170402].

Överst ser vi den ursprungliga informationen som lades in när fotografiet först publicerades. I det här fallet är den beskrivande metadatan relativt detaljerad. Vi har fotografens namn, var fotografiet är taget och vilket år. Vi har dessutom information om uppgiftslämnaren. I kommentarsfältet ser vi två användare som har lagt till ytterligare information om personerna som fotografiet föreställer. En användare har angivit tre av fyra personer, och en användare har angivit den fjärde personen. Personerna är angivna med namn och vilken ort de kommer ifrån. Denna information omvandlas sedermera av bildarkivet och blir sökbar och kopplas samman med andra bilders metadata. Därmed går det utifrån en bild att ta sig vidare till andra bilder som föreställer samma personer, är tagna i samma by eller socken, har samma nyckelord med mera. Den aktuella bilden som jag inte visar på grund av upphovsrättsliga skäl föreställer fyra kvinnor i folkdräkt som spelar fiol. De sökbara nyckelorden är i det här fallet: Dräkt, Fiol, Folkdräkt, Kultur, Spelmansstämma. Genom den här enskilda bilden kan jag som användare

därmed ta mig vidare till hundratals liknande bilder. Systemet blir därmed rationellt och utnyttjar bildens egenskaper som informationsbärare.

Figur 3. De klickbara sökvägarna

Källa. Jamtlis bildarkiv. Sökning på: Spelmansstämma i Klövsjö, 1964 [20170402].

Självklart kan informationen vara felaktig och det kan finnas fler synpunkter på vilken plats en bild är tagen eller vem bilden föreställer. Men då Jamtli själva inte har möjlighet att granska all denna informationen väljer de att publicera alla synpunkter som kommer in genom kommentarsfunktionen. Som Buckland påtalar kan information även ha bevisbärande egenskaper trots att den är felaktig (1991, s. 353). I det avseendet menar Buckland att informationens bevisvärde utgår från betraktaren och dennes perspektiv (1991, s. 353), därför finns det en poäng i att tolka betraktarens uppfattning av vad exempelvis en bild föreställer, även om den skulle råka vara felaktig.

Genom att ta ett allomfattande grepp om bilden på det här sättet blir bilden som dokument också tolkningsbar. Briet menar att ett dokument behöver bli tolkningsbart för att det ska kunna förstås och användas (2006, s 26). Jamtlis bilddatabas blir på så sätt också ett informationssystem där informationen kring bilderna används som källa till kunskap för den enskilda bilden, men också som en process för att söka sig vidare. Bilddatabasen blir därmed ett informationssystem som använder olika nivåer av information. Något som

Buckland också påtalar när han diskuterar vad som krävs för att institutionella informationssystem ska fungera tillfredställande (1991, s. 351). Genom att engagera allmänheten blir arkivet också en del av folket och till för folket. Likt det postmoderna identitetsparadigmet som Terry Cook påtalar blir därför arkivet till för att främja samhällets medborgare snarare än mer institutionella intressen (Cook 1997, s. 30). De identitetsskapande aspekterna blir därmed tydliga här.

Det digitala bildarkivet används bland annat i relativt hög utsträckning för släktforsknings syften. Min informant berättar att det är väldigt många som hittar sina förfäder och andra anhöriga i databasen mycket på grund av de detaljerade och användarvänliga sökingångarna (Korrespondens med rep. från Jamtli 2017-01-31). Även byggnader och miljöer har möjlighet att återskapas efter gamla bilder. Det gör det möjligt att se hur exempelvis ett hus såg ut en gång i tiden men som under årens lopp har renoverats otaliga gånger. Även stadsplanerare har stor nytta av att se äldre miljöbilder berättar min informant (Korrespondens med rep. från Jamtli 2017-01-31). Den här typen av information flyttar en i någon mening närmare historien, vilken kan ha en stor inverkan på hur vi uppfattar vår omgivning. Latour framhäver tingen och redskapen som ett sätt för människan att förstå, tolka och utforska världen (1998, s. 145-149). Bilden blir i sammanhanget ett viktigt redskap för att återfinna sina förfäder eller att återskapa platser.

Den stora skillnaden mellan Jamtli och de undersökta institutionerna rör klarlagda rutiner och systematik. Att man har valt att upprätta en egen avdelning i form av en bildbyrå som bara arbetar med dessa frågor är en central del för att ha lyckats åstadkomma detta. Men även rutiner kring att ta emot bildmaterial och arbeta med service kring bilder lokalt ser jag som pusselbitar i den systematik som finns. På grund av den erfarenhet och tradition som finns av att arbeta med bildmaterial har Jamtli också förstått vikten av att synliggöra detta. Därav blir också marknadsföring för att framhäva bildmaterialet en viktig del. Det finns naturligtvis även problem gällande publicering av bilder via en portal på internet. Detta rör framförallt frågor kring användningsrätt och upphovsrätt. Jamtli har tydlig information för detta på sin webbplats så för dem fungerar det väl. Men det betyder inte per automatik att det för alla institutioner fungerar att publicera bildmaterial på internet på det sättet Jamtli har valt. Men att däremot upprätta en liknande portal som i vissa lägen kanske enbart kan nå ”in-house” är definitivt något som skulle gagna tillgängliggörandet hos samtliga av de undersökta arkivinstitutionerna.

Delsammanfattning

I föregående avsnitt av denna empiriska undersökningen har jag presenterat de tre undersökta institutionerna och behandlat hur de ordnar och förtecknar sitt

bildmaterial. Samtliga undersökta institutioner använder allmänna arkivskemat som utgångspunkt för ordnande och förtecknande. Vad detta har för inverkan på bilders förutsättningar för arkivering är något jag i den empiriska undersökningen har berört mer ingående. Vidare har jag behandlat hur respektive institution tillgängliggör sitt bildmaterial. Här berör jag även digitaliseringens implikationer för tillgängliggörande. Jamtli har utgjort exempel som en slags motvikt i analysen av tillgängliggörandets aspekter.

Bildens roll i arkivet

I detta avsnitt behandlar jag bildens roll i arkivet och då i synnerhet i jämförelse med andra dokumenttyper. Jag undersöker även om denna roll har förändrats med tiden eller om den har varit konstant. Motivet till att undersöka detta grundar sig i att den tidigare forskningen påvisar att bilden som arkivhandling har varit en liten marginaliserad del av arkivet som helhet. Därför vill jag för egen del undersöka detta närmare och se om detta fortfarande stämmer.

Av de undersökta institutionerna går det vid det här laget i undersökningen att fastslå att Landsarkivet i Uppsala är den institution som i dagsläget har satsat minst på att ta tillvara på sitt bildmaterial. Därför tar jag avstamp där. Mina informanter på ULA berättar att ambitionen givetvis är att handlingar oavsett materialtyp ska få samma behandling i den mening att de ska behandlas efter dess egna förutsättningar (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). De berättar också att för bildmaterial har det inte riktigt skett. Eller åtminstone att diskussionen kring behandlingen av bilder egentligen inte har förts i särskilt hög grad. Det finns olika skäl till detta. Informanterna berättar att det bland annat beror på att förteckningsprognoserna allmänt ser relativt dystra ut (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Det finns helt enkelt inte tid att i nuläget ta tag i frågan kring bilder just eftersom det är så tidskrävande. Vidare finns det ingen arkivarie som arbetar specifikt med bilder eller har det som sitt ansvarsområde, därför kan avsaknaden av kompetens också vara en faktor. Mina informanter berättar dock att bilder nu börjar bli en mer naturlig del av arkivbildningen på myndigheter än tidigare, dessa kommer ju så småningom också att hamna hos arkivmyndigheterna (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Därför kommer man behöva ta fram nya rutiner för hanteringen av bildmaterial i framtiden, vilket också är något som är planerat för.

De berättar också att tidigare i vissa fall har arkivet inte ansetts vara en naturlig plats för bilder, det har varit den skriftliga dokumentationen som har varit helt i fokus (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Därför har man i vissa fall plockat ut bilderna och lämnat över dem till ett bibliotek eller en museiinstitution istället. Denna föreställning var något som fanns hos både leverantör och mottagare. De poängterar dock att bilder idag är och bör vara en naturlig del av arkivbildningen som helhet och därmed behöver också arkivhanteringen anpassas därefter (Intervju med U1 och U2 2017-01-16).

För ARABs del har bilder alltid varit en naturlig del av arkivbildningen som helhet. Detta gäller också ska sägas för andra betydligt ovanligare materialtyper så som fanor, standarder och konstföremål. Bilders roll i arkivet har således aldrig varit föremål för ett ifrågasättande. Däremot har man på ARAB de senaste åren fått kämpa ekonomiskt med personalnedskärningar som följd. Dessutom genomförde man 2012 en flytt vilket har tagit mycket resurser. Detta har inneburit att man under de senaste åren inte har ordnat och förtecknat material i samma takt som nytt material kommer in med följden att mycket material står oförtecknat (Intervju med A 2017-02-01). Även gällande rutiner och tekniska innovationer ligger man i dagsläget efter. Som tidigare nämnt håller dock ett e-arkiv att lanseras vilket också förhoppningsvis kommer innebära att bildmaterial kommer kunna få ett annat fokus än tidigare. På frågan om bilden bör ha en naturlig roll i arkivet svarar min informant på ARAB att det bör den: ”Plockar man ut handlingar på grund av dess förutsättningar för arkivering så är det rutinerna det är fel på, det går aldrig att så att säga skylla på materialet” (Intervju med A 2017-02-01). A menar att ett arkiv ska på något sätt återspegla verksamheten, tar man ut bilderna förloras därmed en koppling som kan ha en inverkan på hur verksamheten de facto ser ut (Intervju med A 2017-02-01). A poängterar däremot att det optimala för exempelvis ARAB vore att det även fanns en museidel lika gärna som det finns en arkiv och en biblioteksdel (Intervju med A 2017-02-01). De olika institutionella grundförutsättningar för arkiv, bibliotek och museum skiljer sig någorlunda åt, helheten skulle innebära att man gjorde materialet mer rättvisa både gällande bevarande, presentation och tillgängliggörande (Intervju med A 2017-02-01). Denna aspekt är intressant då det sätter ljus på ABM-kopplingen. Detta ramar in kompetenserna från alla inriktningar och belyser behovet av det ute i de faktiska verksamheterna. Lund menar att människans sätt att dokumentera och kommunicera sin nutid alltid kommer ha en början och ett slut på så sätt att formerna för dokumentation är i ständig förändring (2010, s. 746). Materialet med vilket dokumentationen sker är på så vis blott en flyktig del av vad konceptet för ett dokument inrymmer (Lund 2010, s. 746). Idag kan ett dokument således vara i formen av ett datorspel lika gärna som i formen av ett handskrivet brev. Därav är det också viktigt att bredda kompetenserna för bevarande och tillgängliggörande av flera materialtyper. Ett större samarbete mellan arkiv, bibliotek och museum kan i detta avseende vara ett möjligt sätt för en sådan kunskapsorganisatorisk utvidgning.

För CfNs del har man gjort en intressant förskjutning gällande uppfattningen om bildens roll i arkivet. Initialt arbetade man som en mer traditionell arkivinstitution där pappershandlingarna i form av protokoll och verksamhetsberättelser och dylikt kom i första hand. Men min informant berättar att man allt eftersom insåg att företagen blev alltmer intresserade av att bildmaterialet blev ordnat och förtecknat på bästa sätt (Intervju med C 2017-02-

16). ”Vi insåg snart att ordnar vi bara upp bildmaterialet på bästa sätt så kommer företagen också vara villiga att betala hyllmetrarna för resten av handlingarna [...] när vi jobbar med vårt koncept ”history marketing” är bilden kärnan i berättandet och fungerar som en katalysator i marknadsföringen” (Intervju med C 2017-02-16). C menar att de här två aspekterna att bilder ofta motiverar företagen att betala för sig och den roll det spelar i marknadsföringen gör att de idag utgår från bildmaterialet när de väljer att ordna och förteckna (Intervju med C 2017-02-16). Det visuella i form av bild, tryck och film tar CfN hand om i första hand, sedan tar de hand om de mer traditionella pappershandlingarna. C poängterar dock att han såklart fortfarande ser det skrivna materialet som viktigt rent historiskt och informationsmässigt, men C menar att pappershandlingar i form av protokoll och liknande ofta är relativt enkelt att söka i även om det inte är ordnat och förtecknat efter alla konstens regler: ”Söker du ett specifikt protokoll och letar i en vanlig kontorspärm som innehåller tre år av protokoll hittar du det ofta relativt snabbt ändå, för att bilder ska bli återsökningsbara krävs det mer handpåläggning från oss som arkivarier” (Intervju med C 2017-02-16). Därför prioriterar idag CfN bildmaterialet före de traditionella pappershandlingarna.

Jag ser den här jämförelsen som väldigt intressant då den skiljer så mycket åt. Alla de undersökta institutionerna har en vilja att ge bilder de bästa förutsättningarna för att kunna spela en naturlig roll i arkivet. Men då man av olika anledningar i fallet ULA och ARAB inte helt klarar av att leva upp till den visionen alla gånger innebär det också att bilden går från att inneha en mer eller mindre marginaliserad roll i arkivet till att ha en ytterst central roll i CfNs fall där övriga handlingar snarare marginaliseras till förmån för bildmaterialet. CfN:s institutionella praktik skapar därav förutsättningar för att synliggöra bildernas historiska och epistemologiska relevans. Schwartz ser detta som ett villkor för att bilder också ska kunna hanteras tillfredställande (2000, s. 63). Ser man inte relevansen eller nyttan, varför då ens lägga ner tid och resurser på att genomföra det som krävs?

Även Pelle Snickars diskuterar de visuella mediets historiska relevans och menar att skriftkulturen så sakteliga förlorar sitt inflytande i samhället men behåller sin särprägel i arkivet (2005, s. 12-13). Om inte arkiven inser den naturliga roll bilder och andra visuella medier har, kommer arkiven i förlängningen också ha en skev bild av hur samhället de facto ser ut. Som svar på frågan om bildens roll i arkivet fick jag av min informant på Jamtli ett enfatiskt svar att de självklart har en naturlig roll, i såväl små enskilda personarkiv som större myndighetsarkiv (Korrespondens med rep. från Jamtli 2017-01-31). Min informant betonade också att kulturarvsinstitutionerna bör ta sig en ordentlig funderare över det faktum att dåtid, nutid och framtid ser mycket annorlunda ut (Korrespondens med rep. från Jamtli 2017-01-31). Samma handlingar kommer därav inte alltid ha samma status, och eftersom bevarandet avser en så lång tid

behöver man också vara medveten om att premisserna för bevarande kan förändras. Min informant på Jamtli ansåg också att man behöver bjuda in allmänheten till delaktighet. Exempelvis att ta inspiration av hur det ser ut på gräsrotsnivå. Grupper på Facebook där man hjälper varandra att identifiera historiska fotografier lokalt och regionalt är ett sådant exempel (Korrespondens med rep. från Jamtli 2017-01-31).

Med detta går vi så sakteliga också in i det arkivparadigm som Terry Cook beskriver som *community*. Om arkiven utvecklar en praktik som uppmuntrar ett mer deltagande arkivarbete kommer communityns medlemmar också känna delaktighet (Cook 2013, s. 114). Likt det sätt Jamtli arbetar med allmänhetens hjälp innebär att arkivmaterialet blir mer levande och mer autentiskt. Inte minst blir arkivet också mer demokratiskt i den mening att arkivet blir inkluderande på ett helt annat sätt än tidigare. Detta gör det också möjligt att förändra en bilds ursprungliga värde. Många av de bilder av samer som finns i Jamtlis arkiv är exempelvis fotograferade i en situation som inte var på samernas villkor. Fotografiernas ursprungliga värde kan därmed ses som diskriminerande. Men genom att publicera en äldre bild och ge möjligheten för personer i det egna communityn att lägga till information eller beskriva tillkomstkontexten gör också att bilden problematiseras utifrån de ursprungliga premisserna. Bilden som arkivhandling har därmed möjligheter att bli mer holistisk, transparent och autentisk (Cook 2013, s. 113).

Bildens roll i samhället

Bilder har idag en påfallande stor inverkan på oss. De finns ständigt närvarande i samhället genom reklamskyltar, tidningar och inte minst genom våra datorer och telefoner. Forskningen påvisar också bildens allt större inflytande där skriftkulturen samtidigt förlorar sin särprägel som källa till information och kunskap (Schwartz 2002, s. 170; Snickars 2005, s. 12 ff). Därför diskuterar jag i detta avsnitt huruvida bildens allt större inflytande i samhället har påverkat arkivens sätt att hantera bilder.

Susan Sontag påvisar i sin inflytelserika *Om fotografi* (2001) att bilden är ett sätt att beskriva verkligheten på när det skrivna ordet eller andra verktyg för beskrivningar inte är tillräckliga (s. 169). Detta ser jag som en av de mest centrala anledningarna till varför bilden har fått ett så stort inflytande i dagens samhälle. Bilden är nämligen snabb, den kommunicerar direkt och dess visuella karaktäristika gör den synlig. Snabbheten, direktheten och den synligheten är nämligen egenskaper som passar väl in i det snabba ombytliga samhälle som vi har idag. Informanterna vid de undersökta institutionerna är även dem på det klara med att samhället i allt högre grad har visualiserats. Detta har också utgjort en påverkan på hur institutionerna ser på bilder och hur de arbetar med dem idag.

Informant C på CfN menar på att bilden har kommit att bli en mer naturlig del av arkivbildningen och därav också viktig ur ett kulturarvshänseende (Intervju med C 2017-02-16). C menar också att bilden har kommit att bli mer av en källa och ett sätt att illustrera ord med snarare än blott ett föremål utan större innehåll (Intervju med C 2017-02-16). A på ARAB är inne på samma linje och påtalar att bilden har kommit att bli vardaglig på ett helt annat sätt än tidigare (Intervju med A 2017-02-01). Dessa iakttagelser påvisar också att bilden alltjämt håller på att normaliseras i och med att den betraktas som mera vardaglig och kan ses som källa och en del av kulturarvet. C påpekar också att det för CfNs del har inneburit att de har tagit ett helt annat grepp om sitt bildmaterial (Intervju med C 2017-02-16). Bilden som arkivhandling har för CfN därmed en mer central roll idag än tidigare. Vidare påvisar detta att bildens allt större roll i samhället också har inneburit att bilden i arkivet har fått informationsvärde som går bortom det ursprungliga värdet bilden hade när den skapades (Rydén 2011, s. 7). Idag väljer således CfN att förändra sina arbetsrutiner på grund av att bilden har ett potentiellt högre värde nu än vad den tidigare har haft. Detta genom att i ordnings och

förteckningsförfarandet utgå från bildmaterialet snarare än att lägga fokus på pappershandlingarna som man gjort tidigare.

På ULA är man också införstådd med bildernas potentiella informationsvärde:

I myndighetsarkiven, där är det ju ganska strikt vad man avgränsar sökbegreppen man använder. För handlingen har tillkommit ett visst syfte och det är oftast utifrån det man sätter sökbegreppen. Sen kanske det visar sig ha helt andra egenskaper på någonting, men det perspektivet har man ännu inte på bilder. Och det borde man kanske ha för att de ska komma till större användning” (Intervju med U1 och U2 2017-01-16).

Det finns följaktligen en förståelse för att bilder likt pappershandlingar kan ha ett sekundärt informationsvärde som inte är kopplat till verksamheten som den uppstod i. Prövningen för ULA består i dagsläget i att ta fram rutiner som gör att bildens informationsvärde kan användas för forskning och dylikt på ett bättre sätt än idag.

A på ARAB ser också hur bildens karaktär förändras i och med att bilden blir ett mera vardagligt inslag: ”Man ser hur det förändras helt enkelt, nu ser man bilder av människor som gör saker. Det verkar ha varit svårt tidigt 1900-tal, då var det mera uppställningsbilder” (Intervju med A 2017-02-01). Detta har en betydande inverkan på bildens bevisbärande egenskaper. I och med att bilden går från att porträttera människor uppställda i position till att avbilda när människor arbetar eller utför andra sysslor, blir bilden samtidigt mera pålitlig i det avseendet att den faktiskt avbildar ett naturligt skeende.

I enlighet med Terry Cooks arkivteoretiska paradig är bevis en viktig egenskap hos en arkivhandling i och med att de bär vittne till något (Cook 2013, s. 100-102). Bilden som källa och bevis för mänsklig handling blir därför mera användbar och pålitlig när bilden blir ett mer naturligt inslag i människors vardag. Samtidigt blir bilden som källa också ett redskap för samhällsanalys i och med att den är en del av oss (Latour 2002, s. 22). Latour påvisar tingens betydelse i det moderna samhället och framhäver dem som ett sätt för oss människor att förstå, tolka och utforska världen (Latour 1998, s. 145-149). Det gäller inte minst för bilden som fenomen. Bilder hjälper oss att minnas, bilder ger upphov till känslor, bilder är kort sagt en slags genväg till vårt intresse på det sättet att den aktiverar det mentala utan att närmare beskrivning i form av ord eller andra förklaringar. Bilden blir därmed ofta personlig i den bemärkelse att upplevelsen ger upphov till olika intryck beroende på vem som betraktar den. Informant U2 vid ULA beskriver det såhär: ”Lägger du fram en bild med några människor i en slags miljö, och sätter 10 olika personer att sätta sökord på de här. Då får man ju ofta en enorm mängd, disparata sökord. Någon fastnar på den här speciella hatten kvinnan hade på sig, någon för något annat [...] det är ju väldigt speciellt med bilder på så sätt” (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Detta resonemang påvisar bildens förutsättningar för disparata upplevelser beroende på betraktaren vilket i förlängningen kan ge ett mångfald av information beroende på vad som

eftersöks. Något som kan ha en positiv effekt då bilden som källa kan användas i en mängd situationer. En bild föreställande ett torg där människor handlar frukt kan exempelvis användas för att se arkitekturen på byggnaderna, vilka kläder människorna bär, hur torghandeln går till m.m.

Bildens mångfald kan i arkivsammanhang däremot även ge upphov till en mängd utmaningar. Frågan om hur de kunskapsorganisatoriska systemen för arkivering av bilder ska kunna möta bildens förutsättningar är en sådan utmaning som i det här läget blir mer och mer angelägen då bilden tar en mer naturlig plats i arkivet på grund av dess alltjämt mer självklara roll i samhället.

För arkivens del faller dessa utmaningar tillbaka på vad man ska ha för praktisk och organisatorisk utgångspunkt för bildbeståndet. Hur man ska arkivera bilder enkelt uttryckt. Informanterna på ULA menar på att utmaningen i dagsläget ligger i på vilken nivå man ska lägga sig för att arkivhanteringen ska bli rimlig i förhållande till dels mängden bilder och dels bildernas premisser för arkivering (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Man upplever även att det finns en kunskapsbrist gällande hanteringen av bilder eftersom de har andra förutsättningar för arkivering än traditionella pappershandlingar (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Samtidigt kan det krävas mycket specifika kunskaper för att exempelvis registrera bilder vilket kan vara svårt att kräva av en enskild arkivarie. Informanterna på ULA berättar att Landsakiven i Visby och Östersund har kommit längre i sin hantering av bildmaterial, och det tror informanterna till stor del beror på att det finns en större lokal anknytning och lokalkännedom (Intervju med U1 och U2 2017-01-16). Det kan vara så enkelt som att de arkivarier som arbetar med materialet är från bygden och har därmed en större kännedom om specifika platser, personer etcetera. För ULAs del kan det vara svårt att kräva av en arkivarie att ha lokalkännedom på samma sätt eftersom de har arkivmaterial från ett betydligt större upptagningsområde. Däremot kan specifika kunskaper om bilden som medium definitivt vara behjälplig i det här fallet.

Kristina Lundblad diskuterar i antologin *Återkopplingar* (2014) om vikten av att förstå dokumentets materialitet. Specifika dokument har en förmåga att bära sin historia med sig vilket innebär att dess fysiska varande är meningsbärande och har en social, kulturell och kognitiv betydelse (2014, s. 350-353). För att återknyta till rimlighet på kunskapsnivå rörande arkivhanteringen av bilder kan det därför i många fall vara tillräckligt att inneha en medvetenhet om bildens särart och dess unika egenskaper. Lundblad diskuterar även dokumentets så kallade diakroniska doft, vilket innebär att en enskild arkivhandling sällan säger något i sig självt, utan det är först i samband med andra dokument och deras dofter som de får betydelse (2014, s. 355). För bilders räkning är detta relevant då bilden kan få ett sammanhang i samband med en pappershandling och vice versa. Att ha en medvetenhet om att olika dokument samverkar med varandra genom att de kan ge varandra nödvändig information för en bättre förståelse av ett sammanhang

innebär i förlängningen att man utnyttjar dokumentens potential. Detta kan vara en bra utgångspunkt för en institution som ULA där man i dagsläget arbetar med att hitta en praktisk och organisatorisk nivå för hantering av bilder.

Tendensen för de undersökta institutionerna är att bildleveranserna ökar i en sådan takt att det är svårt att praktiskt hantera det fullt ut. Därför faller frågan om bildernas allt större betydelse i samhället i arkivsammanhang ofta tillbaka på mer praktiska och organisatoriska frågor som rör hur man ska hantera den ökade mängden bilder i arkivet. En ytterligare tendens som ARAB har märkt som i sammanhanget blir något paradoxal är att användare i vissa fall väljer mer lättillgängliga kanaler för att hitta bilder. A menar att tendensen de senaste 25 åren är att efterfrågan på bilder har ökat men att arkiven och även andra institutioner de senaste åren har fått större konkurrens då bilder via framförallt internet har blivit så oerhört lättillgängliga (Intervju med A 2017-02-01). Då väljer många att sonika googla fram bilder än att gå till arkivet eller museet. A menar att risken med detta är att det blir en alltför ensidig bild som visas av särskilda händelser och skeenden (Intervju med A 2017-02-01). Det blir alltid samma bilder som visas av olika företeelser.

Vidare besitter våra samhällliga minnesinstitutioner i form av arkiv, bibliotek och museer ofta stor ämneskunskap och har stora möjligheter att vara behjälplig vid exempelvis bildsök av mer specifik art. Att bilder av alla dess slag blir så vanliga och lättillgängliga att de kan tas fram med ett enkelt google-sök kan därför missgynna minnesinstitutionerna på så sätt att de inte utnyttjas av allmänheten på det sätt det är tänkt att de ska göra. Som Schwartz påpekar ligger därför utmaningen för arkiven att anpassa verktygen för den visuella kommunikationen på ett sätt som gör dem rättvisa (2002, s. 170). I det här fallet handlar det till stor del om attraktionskraft, att arkiven arbetar mera med att lyfta fram vad för material de faktiskt förfogar över. Att en journalist väljer att googla fram en bild för ett reportage i en tidning eller liknande är egentligen inte särskilt förvånande. I mångt och mycket ligger detta i enkelheten och den direkta närheten till materialet. Att gå till en arkivinstitution, och där beställa fram en volym innehållandes hundratals mer eller mindre osorterade bilder att gå igenom, för att sedan få de enstaka bilderna digitaliserade som man med lite tur har hittat är i dagsläget en alltför lång och svår väg fram till materialet. Arkiven behöver i det här fallet finna verktyg för ett snabbare och mera direkt handhavande.

Kjellman påvisar i sin undersökning av Kungliga bibliotekets bildsamling bristfälliga rutiner och kunskaper i de mediespecifika krav som bilderna ställer vilket i förlängningen minskar möjligheterna för tillgängliggörande och bevarande (2006, s. 13, 22). På samma sätt ser jag i det här fallet brister i sättet man på arkivinstitutionerna väljer att marknadsföra och tillgängliggöra sitt bildbestånd på ett sätt som är i enlighet med dagens snabbare samhälle. Som arkivinstitution behöver man därför ta fram rutiner som är mera i linje med dagens behov av

lättillgänglighet och smidighet. Att anpassa arkivverksamheten efter samhällets rådande normer har stora utmaningar, inte minst måste det ske på ett sådant sätt att materialet inte blir lidande. Exempelvis måste material som är känsligt alltid skyddas med de medel som behövs. Detta kan exempelvis röra sig om bilder eller andra handlingar som har sekretess eller är tillståndsbelagt. Dessa kan givetvis inte publiceras fritt på internet. Men likväl behöver man som arkivinstitution bli bättre på att marknadsföra sitt material på ett sätt som gör att journalister, forskare och andra användare anser det mödan värd att vända sig till en arkivinstitution.

Sammanfattningsvis har bildens mer betydande roll i samhället en påverkan på de undersökta arkivinstitutionerna. Denna påverkan tar sig uttryck i nya utmaningar och prövningar som rör kunskapsorganisatoriska och arkivteoretiska resonemang. Arkivet som samhällelig institution har till uppgift att återspegla de verksamheter som handlingarna ursprungligen har skapats i. Det är en grundförutsättning för alla arkivverksamhet. Därför behöver arkiven också ställa om när förutsättningarna förändras. En institution har dock en inneboende tröghet som gör att det tar tid att ställa om. Det är många olika verksamhetsområden och många människor inblandade, därefter finns det ofta en organisationskultur som genom många decennier har skapat ett visst invariant mönster som kan vara svår att bryta. Därför tar det tid att anpassa en verksamhet efter samhällets förändringar som i många fall kan vara snabb och ombytlig. Rörande hanteringen av bilder är en förändring i antågande, även om det fortfarande finns mycket kvar att jobba med innan de undersökta arkiven kan möta bilders förutsättningar för arkivering fullt ut.

Slutdiskussion

I detta kapitel knyter jag ihop undersökningen och lyfter fram uppsatsens slutsatser på ett mera övergripande plan. Jag har valt att dela in slutdiskussionen i tre delar som sammantaget ska ge en fullödig bild av den empiriska undersökningen samt besvara de frågeställningar som har utgjort kärnan för uppsatsens progression. De arkivinstitutioner som har utgjort föremål för den här undersökningen är Landsarkivet i Uppsala (ULA), Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB) samt Centrum för Näringslivshistoria (CfN).

Under rubriken *samlade* diskuterar jag synen på bilden och dess ökade betydelse i samhället. Här besvarar jag även frågeställningen om hur det visuella mediets alltmer betydande roll i samhället har påverkat hur de undersökta arkivinstitutionerna hanterar bildmaterial. Under rubriken *ordnande* diskuterar jag kunskapsorganisatoriska aspekter av bilders förutsättningar för arkivhantering hos de tre undersökta arkivinstitutionerna. Här besvarar jag även frågeställningarna om hur bilder ordnas och förtecknas i arkiven. Under rubriken *tillgängliggörande* diskuterar jag bilders betydelse för demokratiseringen av arkiven med hänseende till identitet och öppenhet. Avslutningsvis diskuterar jag kortfattat den här studiens potentiella bidrag till arkivvetenskapen. Sammantaget besvarar denna slutdiskussion frågan om hur bilder fungerar som informationsbärare och källa till kunskap.

Samlande

Bilder är idag mer närvarande än någonsin tidigare. De är närvarande så till den grad att de är näst intill omöjliga att undvika. Jag påstår att vi idag har ett närmast symbiotiskt förhållande till bilder. Samtidigt har textens hegemoni börjat att ifrågasättas. Pelle Snickars, Joan M. Schwartz och andra forskare påvisar att skriftkulturen så sakteliga börjar förlora sitt inflytande i samhället parallellt som de visuella medierna tar vid. Bilden som entitet har därmed vuxit sig allt starkare och börjar bli en mer naturlig bärare av information. Vidare ser Sontag bilden som ett bevis och en bekräftelse för mänsklig existens. Bilden kan vara vinklad och förvrängd och långt ifrån sanningsenlig, men den är ändå ett bevis för att vi

som människor existerar genom att vi skapar bilder och på så sätt utför en kulturell och social praktik (2001, s. 16).

Sontag påvisar även bildens funktion för mänsklig förbindelse. I familjen fungerar fotoalbumet som ett kit som för samman människor och ger en känsla av samhörighet till såväl nutiden som det förflutna. Här ser jag tydliga paralleller med bilders funktion på sociala nätverk. På Facebook, Instagram och liknande plattformar fungerar bilden som ett sätt att kommunicera, skapa och upprätthålla kontakten med vänner och bekanta. Likt fotoalbumet fungerar bilder på sociala medier därför som ett kit för att hålla ihop mänskliga förbindelser. Som Schwartz också påtalar påvisar detta resonemang att bilden är en produkt av mänsklig praktik och är därför också en viktig källa till kunskap om samhället.

Den inledande diskussionen visar att bilden idag har en betydande roll i samhället och bör därför också betraktas och behandlas därefter. Likt mer traditionella handlingar skapar myndigheter, företag och organisationer även bilder vilket innebär att de också bör betraktas som dokument och ingå i arkivbildningen lika naturligt som pappershandlingar i form av avtal, protokoll, korrespondens, räkenskaper och dylikt. Att samla in handlingar för blott samlandets skull är inte argument nog för en arkivinstitution. En handling bör vara en källa till information i någon form. Bilden har kommit att bli en sådan, vilket är något jag argumenterar för i denna diskussion.

Det har i den empiriska undersökningen framkommit att de undersökta arkivinstitutionerna är väl införstådda med att bilden är en viktig informationsbärare. Bilden är idag i en process av normalisering där den har gått från att ha betraktats som blott en illustration eller ett föremål utan större innehåll, till att betraktas som en mer naturlig källa till information och en del av kulturarvet. Snickars menar dock att det i arkiven finns en tendens av att skriftkulturen behåller sin suveränitet trots att denna håller på att förloras i samhället (2005, s. 12-13). Snickars påstående stämmer till viss del även för de arkivinstitutioner jag har undersökt. Två av tre institutioner har fortsatt de traditionella pappershandlingarna som norm för arkivhantering. Detta innebär dock inte att det inte finns en vilja om förändring.

CfN utgår idag från bildmaterialet när man ordnar och förtecknar arkiv. Man börjar allt som oftast med bilderna och lägger störst fokus där. En anledning till detta är att det från CfNs kunder finns ett stort intresse av att bilderna ordnas och förtecknas så detaljerat som möjligt, för att återsökning sedan ska vara enkel. CfN arbetar som tidigare nämnt emot företag och hjälper dem med marknadsföring. Bilderna är i det sammanhanget viktigare än de traditionella pappershandlingarna. Detta har visat sig vara en framgångsrik modell och CfN har under 2000-talet vuxit kraftigt med många nyanställningar som följd.

Hos ARAB finns det en tradition av att jobba med bilder. Man har drygt en miljon bilder i sina samlingar och är väl införstådd med bildens potential som

informationsbärare. En arkivarie har som huvudsaklig arbetsuppgift att arbeta med bildmaterial. Däremot har man de senaste decennierna fått mindre ekonomiska anslag med personalnedskärningar som följd. Det har inneburit att man har blivit mer eller mindre tvungen att ordna och förteckna på en grövre nivå än vad som är optimalt. Man har därmed också tvingats att lägga fokus på pappershandlingarna i första hand. Bilder förtecknas därmed inte på en sådan detaljnivå de behöver för optimal användning och återsökning.

Informanterna på ULA upplever att det finns en kunskapsbrist rörande arkivering av bilder. Det finns ej heller till skillnad från ARAB och CfN en arkivarie som jobbar mera specifikt mot bilder. Utmaningen hos ULA ligger i dagsläget emellertid i att hitta verktyg och ta fram bättre rutiner för hanteringen av bilder. Det finns en vilja om att kunna ta hand om bilder på ett mera optimalt sätt än vad som sker idag. Prövningen ligger i att hitta en nivå som är rimlig och praktiskt och organisatoriskt genomförbar.

Som ett resultat av att bilder blir ett mer naturligt inslag i verksamheter och i människors liv generellt så har bilderna också skiftat karaktär. Bilder där människor ställde upp sig i formation var under 1900-talets första hälft kutym. Men till följd av att kameran blev ett allt vanligare inslag i människors liv skiftade bilden karaktär till att avbilda mera vardagliga händelser. Bildens normalisering i samhället utgör ett fundament för bilden som dokument och dess autenticitet, tillförlitlighet och bevisbärande egenskaper. I och med att bilden skildrar människors göromål får bilden också ett informationsvärde som i motsats till bevisvärdet sträcker sig utanför det ursprungliga syftet bilden hade vid sin tillblivelse. Som Rydén påvisar syftar bevisvärdet i sammanhanget till värdet ett dokument har för arkivbildarens verksamhet medan informationsvärdet är det värde handlingen får för eftervärlden. Bilden har nu som dokument egenskaper att utgöra bevis och minne för de handlingar de skildrar.

Cook menar att det i den arkivteoretiska diskursen finns en spänning mellan bevis och minne. Utan bevis i en pålitlig kontext blir minnen falska eller i bästa fall en fantasi eller en föreställning (Cook, 2013, s. 102-103). Samtidigt blir ett bevis oanvändbart eller irrelevant om det inte sätts i ett sammanhang där flera bevis ingår en förening som tillsammans bildar ett underlag av tillförlitlighet (Cook, s. 2013, s. 102-103). Det råder så tillvida en växelverkan mellan bevis och minnen. För bildens vidkommande har detta implikationer för hur bilder bör arkiveras. Som arkivinstitution bör man vara medveten om att bevis och minnen är viktiga funktioner för bilden som dokument. Som Schwartz påtalar bör därför arkivprofessionen anamma nya tillvägagångssätt– såväl praktiska som teoretiska för att till fullo kunna ta tillvara på de visuella mediets bidrag till arkivens mångfald (2002, s. 142). Denna studie syftar inte till att ge en längre utläggning om hur arkivinstitutionerna bör gå tillväga rent praktiskt. Men en grundförutsättning är att hitta tillvägagångssätt som sker på bildens villkor för att

upprätthålla bildens autenticitet och tillförlitlighet som dokument. Först då kan vi ta tillvara på bildens minnes- och bevisbärande egenskaper.

Ordnande

De tre undersökta arkivinstitutionerna ordnar och förtecknar idag sina bilder utifrån allmänna arkivschemat. Hos ARAB och CfN ordnas bilderna in i en K-serie och får därmed en egen huvudavdelning. ULA använder i viss mån K som huvudavdelning för bilder, men också huvudavdelning Ö (övriga handlingar). Som den empiriska undersökningen visar anser inte någon av de undersökta institutionerna att allmänna arkivschemat är optimala för ordnande och förtecknande av bilder. Men institutionerna försöker inom ramen för allmänna arkivschemat ordna och förteckna så detaljerat det går. Som min informant på CfN påtalar handlar det ofta om att ordna och förteckna på ett sådant sätt att det avgränsar var du inte ska leta.

Allmänna arkivschemat är ett fullgott verktyg för redovisning av pappershandlingar. Som denna studie visar har däremot bilder andra förutsättningar för arkivering än pappershandlingar. Det innebär att allmänna arkivschemat i flera fall inte är tillräckliga för bilden som dokument. Briet framhåller vikten av att kunna tolka dokument som gör dem förståeliga. Detta är avhängigt de praktiska och teknologiska aspekterna av dokumenthantering. Som ett närliggande exempel menar Schwartz att bilden som dokument kommer att förbli en marginaliserad del av arkivens bestånd om bilder fortsätter att behandlas med samma modeller som för pappershandlingar (2002, s. 142). Slutsatsen av dessa av varandra oberoende resonemang är att vi behöver utgå från dokumentets förutsättningar för arkivering. Schwartz och Leipe betonar att text och bild kommunicerar på olika sätt och behöver därmed behandlas med ändamålsenliga medel.

Som Buckland påtalar kan ett dokument vara nästan vad som helst, alla objekt har således någon form av information i sig. För att kunna se vilka förutsättningar dokumentet behöver för att utvinna information behöver vi först förstå de olika nivåer med vilket dokumentet kommunicerar. Lund finner tre kompletterande nivåer eller synsätt för att förstå ett dokument: ett fysiskt, ett socialt och ett mentalt (2009, s. 40). Överför vi dessa nivåer på bilden som dokument avser det fysiska synsättet bildens varande i form av material, doft och textur. Det avser även dess estetiska och visuella egenskaper. Det sociala synsättet sätter bilden som dokumentet i en kontext och hur den relaterar till övriga dokument. Det sociala perspektivet innebär sammantaget att vi förstår vad bilden föreställer. Det mentala synsättet avser det som händer kognitivt när vi betraktar bilden. Det

mentala är i mångt och mycket ett personligt synsätt och skiljer sig därmed mellan individer.

Med hjälp av Lunds dokumentteoretiska resonemang kan vi därmed bryta ner bilden i tre beståndsdelar och åskådliggöra de förutsättningar och villkor bilden har som informationsbärare och källa till kunskap. Det synliggör samtidigt att olika dokument har olika förutsättningar och villkor för hur de kommunicerar. Som Lundblad också poängterar är dokumentets materialitet och form betydelsebärande och meningsskapande. Kjellman påvisar samtidigt att möjligheterna för bevarande och tillgängliggörande minskar när man som kulturarvsinstitution inte möter de krav som bilder och andra dokument ställer.

Arkivering av bilder utifrån allmänna arkivskemat har flera begränsningar. Främst rör detta möjligheten att tillskriva individuella bilder metadata och möjligheten för återsökning. En pappershandling har ofta den nödvändiga metadata som behövs i själva dokumentet. Ett mötesprotokoll har i regel datummärkning, information om personer närvarande vid mötet samt vad som under mötet har behandlats. En bild har på sin höjd en datummärkning på baksidan, ibland även namn på personer som avbildas, men vanligen saknas information i det fysiska dokumentet. Därför behöver metadata läggas till. I allmänna arkivskemat finns det möjlighet att lägga till ytterligare information med hjälp av serieanmärkningsfältet. Anmärkningsfältet är dock anpassat för att lägga till kortfattad information om kronologi eller hänvisningar till andra serier. Normalt sett kan en enskild volym innehålla hundratals bilder. Att lägga in metadata om varje enskild bild i anmärkningsfältet är därför högst opraktiskt och inte ett bra alternativ. Ett alternativ är att bifoga all tillgänglig metadata i ett särskild pappershandling som följer bilderna. Men detta kräver en egen systematik och det kan framförallt vara svårt att tillföra bilderna ny metadata om sådan tillkommer. Informationen i ett sådant dokument går ej heller att återsöka.

Rörande återsökning fungerar allmänna arkivskemat generellt sett bra för pappershandlingar, de har ofta en naturlig kronologi som med lätthet kan infogas i en serierubrik eller i anmärkningsfältet. För bilder kan enklare metadata som kronologi eller information som rör en större mängd bilder infogas. Exempelvis går det att sammanföra svartvita fotografier i en serie, färgfotografier i en serie och vykort i en tredje serie. Sammantaget kan vi utifrån allmänna arkivskemat därför återsöka en större mängd bilder efter årtalsspann eller bildernas format. Återsökningen utifrån allmänna arkivskemat är dock limiterad efter möjligheten att tillföra information i en serierubrik eller i anmärkningsfältet. Att återsöka enskilda bilder eller återsöka bilder efter premisser som motiv, plats eller person är därför kraftigt begränsad.

Schwartz ser den teknologiska utvecklingen som en nyckel för att det visuella mediet ska kunna tas om hand med principer som gör bilden rättvisa och är i linje med bildens förutsättningar för arkivering (2002, s. 148). I en arkivkontext är

därmed den tekniska utvecklingen i form av digitalisering och dess implikationer en nyckel för att möta bildernas förutsättningar för arkivering. Att exempelvis upprätta en bilddatabas med möjlighet att tillföra bilder metadata samtidigt som dessa data görs sökbar är ett sätt som är mer i linje med bildens specifika förutsättningar. Digitaliseringens möjligheter för återsökning och tillgängliggörande behandlas närmare i nästa avsnitt.

Tillgängliggörande

Tillgängliggörande är en av de grundläggande utgångspunkterna för arkivhantering i stort. Att som arkivinstitution ha sitt material tillgängligt medverkar till att göra arkivet levande. I förlängningen bidrar det till samhällelig transparens och utgör en grund för demokratisk öppenhet. Kjellman påvisar dock att möjligheterna för tillgängliggörande minskar om inte bilder och andra dokument får rätt förutsättningar för arkivering. Samuels framhåller samtidigt vikten av att tillgängliggöra visuella medier då det öppnar upp för andra grupper som tidigare inte har varit representerade i arkiven då de ej har skapat pappershandlingar (1986, s. 121).

De undersökta arkivinstitutionerna har lite olika förutsättningar för tillgängliggörande men samtliga framhåller att det är en central del av verksamheten i stort. ULA och ARAB är öppna institutioner i den bemärkelse att vem som helst kan beställa fram och ta del av arkivmaterialet så länge inte handlingarna omfattas av sekretess eller är tillståndsbelagda. CfN är inte en öppen institution på samma sätt utan allt material är tillståndsbelagt. Användare får därmed ansöka om att få tillgång till materialet. CfN förmedlar sedan tillståndet och avgör huruvida användaren får tillgång till materialet eller ej. CfN arbetar däremot mycket med tillgängliggörande genom interna kanaler. Avdelningen bild&fakta är en sådan kanal som forskar på företagens material för bokproduktioner, tidskrifter eller PR-syften.

Digitalisering och upprättandet av en digital bilddatabas är i dagsläget den mest rimliga lösningen för tillgängliggörandet av bilder. Viss digitalisering sker hos ARAB och ULA redan idag men en reell bilddatabas som är tillgänglig för allmänheten finns ännu inte på plats. CfN ser inte digitalisering av bilder för tillgängliggörande som ett självändamål i sig. Dock digitaliseras bilder kontinuerligt vid behov och efterfrågan från företagen som arkiverar sitt material. För CfN utgör därför digitalisering en beskärddel för tillgängliggörande om än på något andra premisser än de övriga institutionerna.

I den empiriska undersökningen står Jamtlis digitala bildarkiv som exempel för en digital bilddatabas där bilderna har genomgått det Kjellman benämner som ett rationellt katalogiseringsförfarande. Med detta menas att tillgängliggörandet

har skett med logiska och ändamålsenliga medel som utgår från bildernas villkor. Bilderna är således uppladdade bild för bild med den metadata som finns tillgänglig. Metadata i form av motiv, årtal, person, plats, ämnesord m.m har sedan gjorts sökbar vilket innebär att sökingångarna blir varierade och möjligheterna för återsökning är stor. Vidare har användare möjlighet att via kommentarsfältet förse bilderna med ytterligare metadata.

Cook menar att arkiven i det nutida samhället ska utgå från folket. Inom arkivets väggar ska det finnas utrymme för flera röster och flera perspektiv som sammantaget påvisar samhällets mångfald (Cook 2013, s. 110). Bilden som arkivhandling blir i denna kontext ett sätt att ge flera människor en röst. Inte minst dem som ej har fått sin röst hörd genom de traditionella pappershandlingarna. För att detta ska vara möjligt bör det finnas ett informationssystem som tillåter analys av arkivhandlingars kontext menar Samuels. Att som i Jamtlis fall ge möjligheten för vanliga användare att kommentera på bilder och ge upplysningar om tillkomst eller dylikt är ett exempel på en sådan strategi. Arkivet blir på så vis mer av en institution av och till för folket.

Cook framhåller att arkivprofessionen idag med digitaliseringens och internets hjälp har potential dokumentera mänskliga aktiviteter med en precision, relevans och fyllighet som ej tidigare har varit möjlig (2013, s. 113). Detta har inte minst implikationer för demokratiska och identitetsskapande aspekter. Att på ett systematiskt sätt tillgängliggöra bilder kan därför bidra till att öppna upp för andra grupper än som vanligtvis har en talan. Som ett aktuellt exempel har man på ARAB en större mängd bilder som rör migration som visar en annorlunda sida av migrationens följder än den bild som vanligtvis visas i media. Dessa bilder visar på ett nyanserat sätt hur viktig migrationen är för arbetarrörelsen och nationens ekonomiska och industriella utveckling. Dessa bilder är idag inte tillgängliga så tillvida att de har digitaliserats. Min informant påtalar här att om möjligheten skulle finnas för att mera systematiskt digitalisera och tillgängliggöra bilder via en sökbar digital databas, så skulle det i förläningen kunna bidra till en mera mångfacetterad bild av migrationen. Detta kan innebära att fler människor har möjlighet att identifiera sig med den samhälleliga bild som målas upp. På så sätt har arkiven därför en funktion för identitetsskapande i en samhällelig kontext. Detta kräver dock rätt verktyg för tillgängliggörande. För bilders avseende är digitalisering och dess funktion för tillgängliggörande därför ett potentiellt sådant verktyg.

Cook påtalar att en av de stora utmaningarna för arkivprofessionen idag att vara där människor finns och kommunicerar. Människan kommunicerar via allt fler kanaler och där behöver arkivet därför vara mer tillgängligt för att det ska kunna verka demokratiskt för alla samhällets medborgare. Att låsa in sig bakom institutionella murar är inte i enlighet med den demokratisering av arkivet som behövs för att verka inkluderande.

Avslutningsvis har bilden som informationsbärare en funktion att verka för demokratisering och inkludering så länge bilden behandlas utifrån de förutsättningar den kräver. De undersökta institutionerna har en del kvar att jobba på för att nå detta mål. Men eftersom viljan finns så ser jag inget hinder för att detta ska bli verklighet i framtiden när bättre lämpade rutiner och verktyg har tagits fram som är mer i linje med bildens villkor som arkivhandling, informationsbärare och källa till kunskap.

Studiens potentiella bidrag till arkivvetenskapen

Denna studie följer i mångt och mycket den tidigare forskningen som presenterats. I enlighet med Schwartz resonemang har denna studie kommit fram till att bilder har andra villkor för arkivering än pappershandlingar. Likaledes kommer den här undersökningen i enlighet med Kjellmans studie fram till att möjligheterna för tillgängliggörande och bevarande av bilder minskar eftersom bilderna i de undersökta arkivinstitutionerna arkiveras med samma verktyg som för pappershandlingar. Dock bidrar denna studie i det avseendet att den är förlagd i en svensk arkivkontext. Det har tidigare skrivits om bildens förutsättningar för katalogisering i en svensk musei- och bibliotekskontext. Men just arkivets möjligheter för arkivering av bilder har mig veterligen inte undersökts på det här sättet tidigare. Valet av att undersöka tre svenska arkivinstitutioner som är av skiftande karaktär och har olika premisser för arkivering gör också att denna studie bidrar till att visa en relativt bred bild av vad arkivhantering av bilder innebär.

Vidare har jag haft för avsikt att visa på bildens förutsättningar med hjälp av dokumentteorin och dess begreppsapparat. Dokumentteorin är en relativt vanlig metod för analys inom biblioteks- och informationsvetenskap. Men jag anser att den skulle behöva inkorporeras mer inom arkivvetenskapen. Jag finner dokumentteorin viktig eftersom den utgår från dokumentets premisser, en synvinkel som jag ibland saknar inom arkivvetenskapen. Detta är något som jag anser kan få följder för bilder och andra mediers möjligheter som informationsbärare. Förhoppningen är att denna studie bidrar till att belysa att det även inom arkivsektorn finns ett behov av att utgå från dokumenten och dess specifika förutsättningar för arkivering.

Sammanfattning

Denna uppsats behandlar bilder som informationsbärare i en svensk arkivkontext. Bilden som fenomen har med den digitala utvecklingen kommit att spela en allt större roll i samhället. Bilder finns idag närmast överallt. Skriftkulturen håller således på att förlora sin suveränitet som informationsbärare i samhället. Med detta som utgångspunkt undersöker denna uppsats om bildens roll även har förändrats i arkiven.

Bilder definieras för den här uppsatsen som en visuell representation av någonting. Inom ramen för definitionen återfinns analoga fotografier, digitala fotografier, vykort, affischer, negativ, dia, glasplåtar och liknande. För avgränsningens skull har däremot kartor, ritningar och måleri inte inkluderats i definitionen.

Tre svenska arkivinstitutioner har valts som föremål för den empiriska undersökningen: Landsarkivet i Uppsala, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek samt Centrum för Näringslivshistoria. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur bilder värderas och hanteras vid dessa tre arkivinstitutioner. Dels kommer kunskapsorganisatoriska och praktisknära aspekter av hur respektive institution arbetar med sina bildsamlingar att undersökas. Dels kommer en mera teoretisk aspekt att undersöka hur institutionerna värderar bilder som dokument och källa till kunskap. Det är en kvalitativ studie där intervjuer med representanter från respektive institution utgör merparten av källmaterialet. Jämförelsen mellan institutionernas tillvägagångssätt har en metodologisk betydelse för analysen.

Utifrån dokumentteorin och arkivteoretiska resonemang som rör bevis, minne och identitet undersöker och analyserar denna uppsats hur bilder ordnas och förtecknas i arkiven samt hur bilder tillgängliggörs. Vidare undersöker uppsatsen vilken roll bilden spelar i arkivet samt bildens roll i samhället.

Uppsatsen slutsatser är att bilder har andra förutsättningar för arkivering än exempelvis pappershandlingar. Bilder kommer att förbli en marginaliserad del av arkivens bestånd om inte modellerna för arkivering anpassas utifrån bildens villkor som dokument. Bilden som dokument har potential som informationsbärare och källa till kunskap. Inte minst för grupper som tidigare inte har haft en röst i arkiven. Bilden har därmed möjlighet att bidra till arkivens mångfald så länge bilden värderas och hanteras utifrån dess egna villkor.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckt material

I uppsatsförfattarens ägo

Intervju med arkivarier vid Landsarkivet i Uppsala, 2017-01-16, (Ljudinspelning samt minnesanteckningar)

Intervju med arkivarie vid Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Flemingsberg, 2017-02-02, (Ljudinspelning samt minnesanteckningar)

Intervju med arkivarie vid Centrum för Näringslivshistoria, Stockholm, 2017-02-16, (Ljudinspelning samt minnesanteckningar)

Korrespondens via E-post med representant från Stiftelsen föremålsvård i Kiruna, 2017-01-18 – 2017-01-30

Korrespondens via E-post med representant från Jamtli, Östersund, 2017-01-18 – 2017-01-31

Tryckt material

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red) (2011) *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber. Malmö.

Andersson, Lars M, Berggren, Lars & Zander, Ulf (2001), ”Bilden som källa” i *Mer än tusen ord – bilden och de historiska vetenskaperna*, (red) Andersson Lars M. m.fl. Nordic Academic Press. Lund.

Aull Davies, Charlotte (2008) *Reflexive Ethnography – A Guide to Researching Selves and Others*. Routledge. New York.

Briet, Suzanne (2006), *What is Documentation?* English Translation of The Classic French Text. Translated and edited by Ronald E. Day, Laurent Martinet with Hermina G.B. Anghelescu. Lanham: Scarecrow Press.

Buckland, Michael K. (1991), ”Information as Thing”, i *Journal of the American Society for Information Science*, vol. 42, nr. 5, s. 351-360.

- Cook, Terry (1997), "What is Past is Prologue: A History of Archival Ideas Since 1898, and the Future Paradigm Shift", *Archivaria* 43, s. 17-63.
- Cook, Terry (2013), "Evidence, Memory, Identity, and Community: Four Shifting Archival Paradigms", *Archival Science* 13, s. 95-120.
- Eliasson, Annika (2013) *Kvantitativ metod från början*. Studentlitteratur AB. Lund.
- Eriksson – Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2011) "Intervjuer" i *Handbok i kvalitativa metoder*. Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red) Liber. Malmö.
- Högnäs, Sten (2003), *Idéernas historia*. Historiska Media. Lund.
- Kjellman, Ulrika (2006), *Från kungaporträtt till läsetikett – en domänanalytisk studie över Kungl. bibliotekets bildsamling med särskild inriktning mot katalogiserings- och indexeringsfrågor*. Diss. Institutionen för ABM. Uppsala Universitet.
- Lalander, Philip (2011) "Observationer och etnografi" i *Handbok i kvalitativa metoder*. Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red) Liber. Malmö.
- Latour, Bruno (1998) *Artefaktens återkomst: ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Santérus Academic Press. Stockholm.
- Latour, Bruno (2002) "What is Iconoclasm? Or Is there a world beyond the image wars?" i *Iconoclasm, beyond the Image-Wars in Science, Religion and Art*. (red) Weibel, Peter & Latour, Bruno. ZKM and MIT Press, s. 14-37.
- Leipe, Lena (2001) "Konst som historiskt källmaterial? Om bildens epistemologi" i *Mer än tusen ord – bilden och de historiska vetenskaperna*, (red) Andersson Lars M. m.fl. Nordic Academic Press. Lund.
- Lund, Niels.W. (2009), "Document theory", *Annual Review of Information Science and Technology*, Vol 43, s. 1-55. Medford. New Jersey.
- Lund, Niels. W. (2010), "Document, text and medium: concepts, theories and disciplines", *Journal of Documentation*, vol 66, s. 734-749.
- Lundblad, Kristina (2014) "Dokument, taktilitet och 'diakronisk doft': Om några förmågor och egenskaper hos det analoga och det digitala", i Cronqvist, Marie, Lundell, Patrik och Snickars, Pelle (red.) *Återkopplingar*, Lund: Mediehistoriskt arkiv nr 28, s. 349-364.
- Mitchell, William. J. T (2015), *Image Science: Iconology, Visual Culture and Media Aesthetics*. The University of Chicago Press. Chicago.
- RA-FS 2006:1, *Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om handlingar på papper*. Riksarkivet.

RA-FS 2006:2, *Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om handlingar på mikrofilm*. Riksarkivet.

RA-FS 2006:3, *Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om handlingar på ritfilm och reprografisk film*. Riksarkivet

RA-FS 2013:2, *Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om analoga ljud- och videoupptagningar på magnetband*. Riksarkivet.

Rydén, Reine (2011) "Hur ska nutiden bevaras?", i *Arkiv, samhälle och forskning*, 2011:2, s. 6-21.

Samuels, Helen (1986) "Who controls the past?" i *The American Archivist*. Vol. 49, s. 109-124.

Schwartz, Joan. M. (2000), "Records of Simple Truth and Precision: Photography, Archives, and the Illusion of Control". *Archivaria*, 50.

Schwartz, Joan. M. (2002), "Coming to Terms with Photographs: Descriptive Standards, Linguistic "Othering," and the Margins of Archivy". *Archivaria*, 54, s. 142-171.

Smedberg, Staffan (2008) *Att ordna och förteckna arkiv*. Åttonde upplagan. Saltsjö-Boo.

Snickars, Pelle (2005), "Arkivet – ett medium?", i *Arkiv, samhälle och forskning*, 2005:2, s. 10-19.

Sontag, Susan (2001) *Om fotografi*. Översättning av Boo Cassel. Stockholm. Natur och Kultur.

Thurén, Thorsten (2007) *Vetenskapsteori för nybörjare*. Liber. Malmö.

Elektroniskt material

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek <http://www.arbark.se/> [2017-05-14]

Centrum för Näringslivshistoria <http://www.naringslivshistoria.se/> [2017-05-05]

Jamtli <http://www.jamtli.com/> [2017-05-14]

Jamtlis bildarkiv <http://bildarkivet.jamtli.com> [2017-04-24]

Regeringen <http://www.regeringen.se/> [2017-05-14]

Riksarkivet <http://www.riksarkivet.se/> [2017-05-14]